

Mindaugas LANKAUSKAS

Lietuvos teisės instituto Teisinės sistemos

tyrimo skyriaus tyrėjas

Ankštoji g. 1A, LT-01109

Vilnius

Tel.: (8 5) 210 16 67

Faks.: (8 5) 249 75 91

El. p. *mindaugas@teise.org*

NARKOTIKŲ KONTROLĖS POLITIKA IR TEISINIŲ REŽIMŲ YPATUMAI EUROPOJE IR LIETUVOJE

Straipsnyje analizuojami narkotikų kontrolės teisinių režimų ypatumai Europoje ir Lietuvos Respublikoje, aptariamos kai kurios šios srities teisinio reguliavimo tobulinimo galimybės, nagrinėjama, kokios atsakomybės rūšys numatomos už disponavimą skirtingomis narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis. Taip pat skiriama dėmesio ir skirtingiems požiūriams į narkotikų kontrolę – nuo konservatyvaus iki liberalaus, remiamasi įvairių valstybių patirtimi, aptariamos naujos tendencijos bei perspektyvos narkotikų kontrolės srityje. Straipsnio pabaigoje pateikiamos išvados dėl aktualių narkotikų kontrolės klausimų sprendimo Lietuvoje ir galimybių dekriminalizuoti kai kurias su narkotikų vartojimu savo reikmėms susijusias veikas jas eliminuojant iš baudžiamosios teisės veikimo lauko.

1. ĮVADAS

Narkotikų kontrolės klausimai visada buvo stipriai ideologizuoti bei politizuoti. Tai lemia skirtingi požiūriai į narkotikų problemą ir valstybės vaidmenį ją sprendžiant. Todėl vienokios ar kitokios politikos formavimas ne visada priklauso nuo racionalių mokslinių argumentų, o dažnai yra nulemtas įsitikinimų, emocijų ar noro įtikti elektoratui. Tai gana dažnai pasireiškia siekiu griežtinti atsakomybę už narkotikų vartojimą ar platinimą, pernelyg nesigilinant, kokias pasekmes tai gali sukelti. Pastebėta, kad narkotikų kontrolės klausimai nėra atsiejami nuo valstybių baudžiamosios politikos apskritai, todėl valstybėse, kuriose vyrauja griežtos bausmės, linkstama griežtai bausti ir už nusikaltimus, susijusius su narkotikais. Neatmestina prielaida, kad renkantis tokią politiką tikimasi, kad baudžiamosios atsakomybės griežtinimas yra panacėja, vaistas nuo visų visuomenės ligų, tarp jų ir narkomanijos. Konkrečios politikos (liberalios,

represyvios ar mišraus pobūdžio) palaikymas ir diegimas priklauso ir nuo to, kokie narkotikų kontrolės tikslai laikomi prioritetiniais: žalos mažinimas, visuomenės sveikatos apsauga, laisvo pasirinkimo galimybė, nubaudimas, pasiūlos mažinimas ir pan.

2009 m. Lietuvos teisės instituto mokslininkai atliko išsamią statistinę narkotikų vartojimo, taip pat Lietuvos teisinio reguliavimo ir istorinę analizes.¹ Europos Sąjungos valstybių teisinis reguliavimas praktiškai nebuvo tirtas, apie tai užsiminta tik fragmentiškai. Papildant 2009 m. tyrimą čia siekiama apibūdinti ir įvertinti pagrindinius teisinius narkotikų kontrolės režimus, kurie egzistuoja Europos Sąjungos ir kai kuriose kitose valstybėse (pavyzdžiui, Norvegijoje), kartu atsižvelgiant ir į Lietuvos kontekstą. Straipsnyje analizuojama, kokios atsakomybės rūšys skirtingose užsienio valstybėse numatomos už veikas, susijusias su disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, kokios yra numatytos sankcijos, kaip jos skiriasi narkotikų platintojams ir vartotojams. Taip pat atkreipiamas dėmesys ir į kitus susijusius klausimus – kokios papildomos (ne teisinės) priemonės naudojamos narkotikų problemai spręsti, kokiais argumentais remiantis siūloma švelninti ar griežtinti atsakomybę už narkotikų vartojimą ir/ar platinimą. Daugiausia dėmesio skirta valstybių, kurių požiūriai į narkotikų kontrolę iš esmės skiriasi (*de facto* lengvuosius narkotikus legalizavę Nyderlandai, visų narkotikų vartojimą savo reikmėms dekriminalizavusi Portugalija, vadinamosios nulinės tolerancijos (angl. *zero tolerance*) politikos šiuo atžvilgiu besilaikanti Švedija ir kiek švelnesnę, tačiau gan griežtą politiką vykdanči Jungtinė Karalystė), palyginimui, taip pat siekta aptarti vieno ar kito požiūrio pranašumus ir trūkumus. Straipsnio tikslas – pasitelkiant užsienio praktiką ir vidaus teisės analizę įvertinti galimybes tobulinti narkotikų kontrolės politiką baudžiamosios ir administracinės atsakomybės srityse. Atsižvelgiant į tai, straipsnis skiriamas į dvi pagrindines temines dalis, pirmojoje aptariama užsienio patirtis, o antrojoje – Lietuvos.

2. NARKOTIKŲ KONTROLĖS YPATUMAI EUROPOS VALSTYBĖSE

Europos Sąjungai priklausančių, taip pat kitų Europos valstybių požiūris į narkotikų kontrolę yra nevienodas ir priklauso nuo daugelio veiksnių, tokių kaip kultūrinė aplinka, teisinio reguliavimo tradicija, baudimo kultūra ir panašiai. Todėl ir narkotikų kontrolės politika, atsakomybės rūšys, numatomos sankcijos ir kiti kontrolės instrumentai gerokai skiriasi. Tiesa, galima išskirti ir vieną bendrą bruožą – platinantys narkotikus asmenys baudžiami gana griežtai, realiomis laisvės atėmimo bausmėmis. O štai vartojimas

¹ Pocienė A., Dobrynina M., Kalpokas V., Lankauskas M. Kriminologinė atsakomybės už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, analizė. Vilnius: Teisės institutas, 2009.

ir disponavimas narkotikais reglamentuojamas labai įvairiai, tačiau daugelyje tirtų valstybių bausmės už vartojimą savo reikmėms nėra itin griežtos.

2.1. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų klasifikavimas

Straipsnyje vartojamu terminu „narkotikai“ apibrėžiamos narkotinės ir psichotropinės medžiagos, kurių legali civilinė apyvarta yra draudžiama ar ribojama. Pažymėtina, kad visuotinai priimtos narkotikų sąvokos nėra, ir tai kelia tam tikrą painiavą, nes ir legalios apyvartos medžiagos (alkoholis, tabakas, kofeinas) pasižymi tam tikru psichoaktyviu poveikiu. Siekiant išvengti tapatinimo su legaliomis medžiagomis, straipsnio kontekste „narkotikais“ įvardijamos tokios narkotinės ir psichotropinės medžiagos, kurios pagal Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymo² 2 straipsnio 1 dalį apibūdinamos kaip „į Sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus kontroliuojamų medžiagų sąrašus įrašytos gamtinės ar sintetinės medžiagos, kurios dėl kenksmingo poveikio ar piktnaudžiavimo jomis sukelia sunkų žmogaus sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį asmens psichine ir fizine priklausomybe nuo jų, ar pavojų žmogaus sveikatai“.

Prieš pradėdant skirtingų narkotikų kontrolės režimų analizę pabrėžtina *klasifikavimo* svarba. Ne visos narkotinės ir psichotropinės medžiagos yra vienodai pavojingos, todėl baudžiamosios bei administracinės atsakomybės taikymas daugelyje Europos valstybių priklauso nuo: a) medžiagos, kuria disponuojama, psichoaktyvių savybių; b) medžiagos kiekio³; c) tikslo (disponavimas savo reikmėms ar su tikslu platinti). Pastebėtina, kad tam tikrais atvejais medžiagos kiekis, jeigu jis yra gana didelis, gali būti įrodymu, kad narkotikais disponuojama ne savo reikmėms, o su tikslu platinti. Tokiu atveju tikslo papildomai įrodinėti nereikia, ir asmeniui, pas kurį rasti narkotikai, gali būti inkriminuojamas platinimas. Pavyzdžiui, Lietuvos baudžiamojo kodekso 260 str. 3 d. užtenka disponavimo „labai dideliu kiekiu“ narkotinių ar psichotropinių medžiagų, kad tai užtrauktų laisvės atėmimo bausmę nuo 10 iki 15 metų ir skirtingai nei to paties straipsnio 1 ir 2 dalyse nėra būtina įrodyti tikslą „parduoti ar kitaip platinti“.⁴

² Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas. Priimtas 1998 m. sausio 8 d., Nr. VIII-602 // Žin., 1998, Nr. 8-161 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

³ Pastebėtina, kad a) ir b) punktai yra susiję, kadangi net jeigu narkotinės medžiagos nėra skirstomos į „lengvesnių“ ir „sunkesnių“ kategorijas, paprastai reguliavimas diferencijuojamas įtvirtinant tokį teisinį režimą, kai labiau pavojingų medžiagų (tokių kaip heroinas, kokainas) leidžiama turėti mažiau, t. y. užtenka santykinai nedidelio kiekio, kad tai užtrauktų baudžiamąją atsakomybę. Taigi konstatuotina, kad taip atsakomybė diferencijuojama priklausomai nuo narkotinės medžiagos pavojingumo, tačiau tai darant ne tiesiogiai, o nustatant nevienodus kiekių limitus skirtingoms narkotinėms medžiagoms.

⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, įsigaliojęs 2003 m. gegužės 1 d. // Žin., 2000, Nr. 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

Jungtinių Tautų „antinarkotinėse“ konvencijose⁵ nėra pateikiamos narkotinių ar psichotropinių medžiagų sąvokos, šios medžiagos tiesiog suskirstytos į 4 sąrašus, atsižvelgiant į pavojų žmogaus gyvybei ir sveikatai, priklausomybės riziką, kontrolės lygmenį ir galimybę panaudoti jas medicinos ar mokslo tikslams. Priklausomai nuo to, kuriam sąrašui medžiaga priskirta, gali skirtis valstybių įsipareigojimai. Esminis įsipareigojimas, kylantis konvencijas ratifikavusioms valstybėms, – klasifikuoti kiekvieną kontroliuojamą narkotiką pagal šalies įstatymus, siekiant garantuoti minimalų konvencijose reikalaujamų kontrolės priemonių taikymą. Taigi iš esmės įstatymų leidžiamoji valdžia kiekvienoje iš konvenciją ratifikavusių valstybių gali taikyti įvairiausių narkotikų skirstymo, grupavimo būdus ir kartu kontrolės priemones, žinoma, atsižvelgdama į minimalius konvencijų reikalavimus. Tiesa, ne visos valstybės kuria nacionalines klasifikavimo sistemas, pavyzdžiui, Ispanijos teisės aktuose pateikiama tiesioginė nuoroda į 1961 m. bei 1971 m. JT konvencijose įtvirtintas klasifikacijos sistemas.⁶ Kitos valstybės narkotines ir psichotropines medžiagas klasifikuoja taip pat daugiau ar mažiau naudojamos ar atkartodamos JT konvencijų narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus.

Dalis valstybių savo nacionalinės teisės aktuose atskiria *psichotropines* ir *narkotines* medžiagas, kitos šias medžiagas priskiria tai pačiai grupei, tačiau jas suskirsto pagal kitus kriterijus, pavyzdžiui, galimybę medžiagą panaudoti medicinos tikslais ar jos daromos žalos žmogaus gyvybei bei sveikatai mastą. Praktiniu požiūriu tokia klasifikacija yra reikšmingiausia, kadangi atspindi ne chemines ir fizikines medžiagos savybes, o poveikį žmogui (tiek fizinį, tiek socialinį). Tiesa, net ir remiantis šiais kriterijais, pačios klasifikavimo sistemos skirtingose valstybėse gali smarkiai skirtis. Pavyzdžiui, Nyderlanduose visos medžiagos skirstomos į dvi grupes: priimtinos rizikos ir nepriimtinos rizikos,⁷ taip atskiriant lengvuosius narkotikus (angl. *soft drugs*) nuo sunkiųjų (angl. *hard drugs*). Sunkiųjų narkotikų, kaip darančių per didelę žalą, vartojimas yra visiškai valstybės netoleruojamas, o į veikas, susijusias

⁵ 1961 metų Bendroji narkotinių medžiagų konvencija // Žin., 2001, Nr. 51-1786 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=35843>. 1971 metų Psichotropinių medžiagų konvencija // Žin., 2001, Nr. 50-1743 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=35840>. 1988 metų Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija „Dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“ // Žin., 1998, Nr. 38-1004 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=54400>.

⁶ Real Decreto 2829/1977, de 6 de octubre, Regulador de las Sustancias y Preparados Medicinales Psicotrópicos así como su Fiscalización y Dispensación [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.ub.edu/legmh/disposici/rd2829.htm>>.

⁷ Opiumwet [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0001941/geldigheidsdatum_23-08-2012>.

su pirmosios grupės medžiagomis, žiūrима kur kas atlaidžiau – nuo to tiesiogiai priklauso ir bausmės už neteisėtas veikas su šiomis medžiagomis rūšis ir dydis. Jungtinėje Karalystėje kontroliuojami narkotikai, priklausomai nuo jų pavojingumo ir žalos sveikatai, klasifikuojami į tris klases – A, B ir C. Priklausomai nuo klasės skiriasi ir bausmių už vartojimą ar platinimą dydis, tarkim, už A klasės narkotikų platinimą (heroino, kokaino, kreko ir kt.) maksimaliai gali grėsti net ir įkalinimas iki gyvos galvos.⁸ Pažymėtina, kad Jungtinėje Karalystėje taikoma sistema stipriai kritikuojama, nes galimai neatitinka naujausių mokslo žinių apie žalą ir sukiamą priklausomybę. Įdomu tai, kad 2004 metais kanapės buvo perkeltos į C kategoriją (mažiausiai žalingų narkotikų), tačiau 2009 metais vėl grąžintos į B kategoriją, nors Patariamajai tarybai dėl piktnaudžiavimo narkotikais (angl. *Advisory Council on the Misuse of Drugs*) priklausantys mokslininkai tam prieštaravo.⁹ Taip pat nebuvo atsižvelgta ir į siūlymą sintetinį narkotiką ekstazį perkelti iš labiausiai pavojingų narkotikų klasės A į klasę B.¹⁰

Kaip matyti, narkotinių ir psichotropinių medžiagų klasifikacija nėra tik formalus dalykas, ji skirta diferencijuoti atsakomybės rūšį už teisės pažeidimų, susijusių su šiomis medžiagomis, padarymą, baudžiamumą, sankcijos dydį ir rūšį (šie skirtumai įtvirtinti tiek įstatymuose, tiek kituose įvairios galios teisės aktuose, taip pat tai gali būti padaryta konstitucinėje jurisprudencijoje, pavyzdžiui, Vokietijos Konstitucinio Teismo sprendime, atsižvelgiant į Konstitucijoje nustatytą pernelyg griežtos bausmės uždraudimą, raginama už smulkius kanapių laikymo vartojimui nusikaltimus skirti švelnesnes priemones¹¹). Klasifikavimo kriterijai taip pat atspindi ir valstybės politiką narkotikų kontrolės srityje, tai matyti iš Nyderlandų pavyzdžio.

2.2. Tarptautiniai įpareigojimai narkotikų kontrolės srityje

Valstybės neturi visiškos veiksmų laisvės besirinkdamos konkrečią politiką narkotikų kontrolės srityje, kadangi yra varžomos tarptautinių įsipareigojimų. 1961 metų

⁸ Žr. *Misuse of Drugs Act 1971* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1971/38/contents>>.

⁹ *Qates J. Jacqui Smith un-downgrades cannabis*. 7th May 2008. The Register [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.theregister.co.uk/2008/05/07/cannabis_upgraded/>.

¹⁰ *Qates J. Jacqui Smith ecstatically ignores more scientific advice*. 11th February 2009. The Register [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.theregister.co.uk/2009/02/11/ecstasy_upgraded/>.

¹¹ *Bundesverfassungsgericht: Beschluss des Zweiten Senats vom 9. März 1994 (Cannabis-Entscheidung des Bundesverfassungsgerichts; BVerfGE 90, 145 - Cannabis)* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv090145.html>>.

Jungtinių Tautų Bendrosios narkotinių medžiagų konvencijos¹² 36 straipsnio 1 dalies a) punktu šalys „laikydamosi savo konstitucinių apribojimų“ įsipareigoja imtis priemonių, „kurios užtikrintų, kad narkotinių medžiagų kultivavimas ir gamyba, apdirbimas, išgavimas, paruošimas, laikymas, pasiūla, pateikimas komerciniais tikslais, skirstymas, pirkimas, pardavimas, pristatymas bet kokiomis sąlygomis, tarpininkavimas, išsiuntimas, persiuntimas tranzitu, vežimas, išvežimas, įvežimas, pažeidžiant šios Konvencijos nuostatas, ir bet kokie kiti veiksmai, kuriais, Šalių nuomone, nusižengiama šios Konvencijos nuostatomis, būtų pripažinti baudžiamaisiais teisės pažeidimais tais atvejais, kai jie padaryti tyčia, taip pat kad už rimtus teisės pažeidimus būtų taikomos atitinkamos bausmės, pavyzdžiui, įkalinimas arba kitoks laisvės atėmimas“.

Kaip matyti, iš pažiūros įpareigojimai gana griežti, tačiau minėta formuluotė „laikydamosi savo konstitucinių apribojimų“ ir abstraktus kitų Konvencijos nuostatų konstravimas suteikia tam tikrą laisvę valstybėms, kurios renkasi liberalesnę politiką narkotikų kontrolės atžvilgiu. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad iš Konvencijos teksto negalima daryti vienareikšmės išvados, kad ją ratifikavusios valstybės yra įpareigojamos taikyti griežtas bausmes (tarp jų ir įkalinimą) už disponavimą narkotikais asmeninėms reikmėms, be tikslo juos platinti. Be to, nors Konvencija ir įpareigoja šalis atitinkamas veikas pripažinti baudžiamaisiais teisės pažeidimais, tačiau nėra imperatyvių normų, kurios nustatytų griežtą šių nuostatų įgyvendinimą, išskyrus „rimtus teisės pažeidimus“, kuriems pirmiausia priskiriamas platinimas.

Tiesa, vėlesnėje 1988 m. JT konvencijoje dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta¹³ 3 straipsnio 1 dalyje numatytos kiek konkretesnės nuostatos – valstybės įpareigojamos imtis būtinų priemonių, kad pagal nacionalinius įstatymus būtų pripažinti baudžiamaisiais nusikaltimais tokie veiksmai: „a) i) bet kurios narkotinės priemonės arba bet kurios psichotropinės medžiagos gamyba, gaminimas, ekstrahavimas, paruošimas, pasiūlymas, pasiūlymas turint tikslą parduoti, platinimas, pardavimas, tiekimas bet kuriomis sąlygomis, tarpininkavimas, pervežimas, tranzitinis pervežimas, transportavimas, importas arba eksportas, pažeidžiant 1961 metų konvencijos, šios Konvencijos su pataisymais arba 1971 metų konvencijos nuostatas“. Minėto straipsnio 1 dalies a) punkto iii) papunktyje nurodoma, kad baudžiamuoju nusikaltimu turi būti laikoma „bet kurios narkotinės priemonės ir psichotropinės medžiagos laikymas arba pirkimas turint tikslą

¹² 1961 metų Bendroji narkotinių medžiagų konvencija. Pataisyta pagal 1972 metų protokolą dėl 1961 metų Bendrosios narkotinių medžiagų konvencijos pataisų. Jungtinių Tautų Organizacija, Niujorkas, 1977 // Žin., 2001, Nr. 51-1768. Originalus tekstas [interaktyvus]: <http://www.incb.org/pdf/e/conv/convention_1961_en.pdf>.

¹³ 1988 metų Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija „Dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“ // Žin., 1998, Nr. 38-1004 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=54400>.

užsiimti bet kurios rūšies veikla, išvardyta i papunktyje“. Svarbi nuostata įtvirtinta Konvencijos 3 straipsnio 2 dalyje numatant, kad „atsižvelgdama į Konstitucijos nuostatas¹⁴ ir pagrindinius savo teisinės sistemos principus¹⁵, kiekviena Šalis imasi reikalingų priemonių, kad nacionaliniuose įstatymuose tyčinis bet kurios narkotinės priemonės arba psichotropinės medžiagos saugojimas, įsigijimas arba kultivavimas savo poreikiams, pažeidžiant 1961 metų konvencijos, 1961 metų konvencijos su pataisymais arba 1971 metų konvencijos nuostatas, būtų pripažintas nusikaltimu“. Taigi remiantis šia nuostata Konvenciją ratifikavusios valstybės lyg ir turėtų įsipareigoti, be kita ko, kriminalizuoti ir disponavimą narkotikais savo reikmėms. Vis dėlto vienareikšmės išvados dėl to, kokių priemonių turi imtis valstybės, daryti negalima, kadangi yra numatytos atitinkamos išlygos, t. y. pasirinkdamos konkrečias priemones valstybės atsižvelgia į savo konstitucinius principus ir teisinės sistemos pagrindus, o kriminalizuotinos veikos turi pažeisti taip pat ir 1961 bei 1971 metų konvencijų nuostatas (kuriose vartojimo savo reikmėms kriminalizuoti nesiūloma). Kaip iliustratyvų pavyzdį galima pateikti Vokietijos Konstitucinio Teismo 1994 m. sprendimą, kuriame buvo konstatuota, kad asmenys, savo reikmėms turintys nedidelį kiekį kanapių, teisėsaugos institucijų neturėtų būti traukiami baudžiamojon atsakomybėn, nors toks nusikaltimas ir yra numatytas įstatyme, nes tai prieštarautų Vokietijos Pagrindiniam Įstatymui.¹⁶

Atsižvelgiant į tai, konstatuotina, kad analizuotų 1961 ir 1988 metų JT konvencijų nuostatos yra gana miglotos ir neduoda tiesaus atsakymo, kokių priemonių valstybės privalo imtis prieš narkotikų vartojimą asmeninėms reikmėms. Pirma, atitinkamų narkotikų rūšių (pvz., kanapių) ir kiekių kriminalizavimas konkrečioje valstybėje gali būti laikomas kaip neatitinkantis jos konstitucinių principų ar teisinės sistemos pagrindų. Antra, net ir narkotikų vartojimą traktuojant kaip nusikaltimą, nėra konkretaus įpareigojimo nusikaltusius asmenis už tai griežtai bausti. Toks teisinis reguliavimas, viena vertus, neleidžia konvencijas ratifikavusioms valstybėms legalizuoti į draudžiamų medžiagų sąrašus įtrauktų narkotinių ir psichotropinių medžiagų, nes bet kokia legali prekyba ar platinimas turi būti draudžiami (tokia galimybė įmanoma tik valstybei denonsavus tarptautinę sutartį). Kita vertus,

¹⁴ Originalaus Konvencijos teksto angliškame variante vartojamas terminas „constitutional principles“, todėl tikslesnis vertimas būtų „konstituciniai principai“, o ne „Konstitucijos nuostatos“. Žr.: <http://www.incb.org/pdf/e/conv/convention_1961_en.pdf>.

¹⁵ Originalaus Konvencijos teksto angliškame variante vartojamas terminas „basic concepts of its legal system“, todėl galima versti ir kaip „teisinės sistemos pagrindai“. Žr.: <http://www.incb.org/pdf/e/conv/convention_1961_en.pdf>.

¹⁶ Žr.: Bundesverfassungsgericht: Beschluss des Zweiten Senats vom 9. März 1994 (Cannabis-Entscheidung des Bundesverfassungsgerichts; BVerfGE 90, 145 - Cannabis) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv090145.html>>.

1988 m. konvencijoje numatytos išlygos (neprieštaravimas konstituciniams principams ir teisinės sistemos pagrindams) suteikia valstybėms galimybę rinktis lankstesnę politiką, kai narkotikai vartojami savo reikmėms. Pasinaudodamos šia galimybe kai kurios valstybės (pvz., Nyderlandai, Portugalija, Čekija, Ispanija, Italija) dekriminalizavo kai kurių narkotikų rūšių vartojimą savo reikmėms ir tai nėra laikoma nusikaltimu, o administraciniu teisės pažeidimu, už kurio padarymą vartojantys asmenys arba apskritai nėra baudžiami, arba apsiribojama baudomis bei įspėjimais.

Tiesa, Jungtinių Tautų Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuro atstovai įprastai kritikuoja narkotikų dekriminalizacijos iniciatyvas ir palaiko griežtesnę poziciją užimančias valstybes. Kaip iliustratyvų pavyzdį galima pateikti biuro vykdomojo direktorius Antonio Maria Costa nuomonę, kuris, kritikuodamas narkotikų liberalizavimo iniciatyvas, nurodo, kad griežta Švedijos politika narkotikų atžvilgiu yra puikus pavyzdys, kadangi ten lėšų narkotikų kontrolei skiriama tris kartus daugiau nei ES vidurkis, ir tai nulėmė, kad narkotikų vartojimas siekia tik trečdalį ES lygio, taip pat ragina nepasiduoti klaidinančioms tolerancijos sampratomis ir nepamiršti fakto, kad draudžiami narkotikai yra pavojingi.¹⁷ Taigi akcentuojama, kad, užuot dekriminalizavus tam tikras su narkotikais susijusias veikas, geriau skirti daugiau lėšų kovai su narkotikais, tai turėtų lemti narkotikų vartojimo ir su jais susijusių mirčių mažėjimą. Argumentas vertintinas kritiškai turint omenyje tai, kad JAV ar Jungtinėje Karalystėje, kuriose laikomasi griežtos politikos, narkotikų vartojimo lygis yra gerokai aukštesnis nei, tarkim, liberaliuose Nyderlanduose. Be to, JAV karui su narkotikais skiriamas milžiniškas kiekis lėšų ir jis vis didėja, tačiau reikšmingesnių rezultatų kol kas nematyti. Žinoma, negalima neįvertinti ir kitų kintamųjų, darančių įtaką aukštam vartojimo lygiui, tokių kaip, tarkim, gaujų kultūra ar etniniai getai didmiesčiuose, tačiau nereikia pervertinti ir teisės ar kompetentingų institucijų galios sprendžiant socialines problemas. Kultūrinių ir demografinių rodiklių svarbą yra pabrėžęs Peteris Cohenas, pavyzdžiui, nurodydamas, kad Amsterdame kanapių vartojimas dvigubai didesnis nei Roterdame (nors politika narkotikų atžvilgiu identiška), o Nyderlandų miestuose jis 4 kartus viršija provincijos rodiklius. Taip pat buvo paminėta, kad Graikijoje, kuri beveik neskiria lėšų kovai su narkotikais, vartojimo lygis mažesnis nei daug lėšų tam skiriančioje Švedijoje.¹⁸ Savo

¹⁷ *Costa A. M. Cannabis... call it anything but 'soft'. The debate over the drug is no longer about liberty. It's about health. The Independent, 25 March, 2007 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.independent.co.uk/news/uk/crime/antonio-maria-costa-cannabis-call-it-anything-but-soft-441735.html>>.*

¹⁸ *Cohen P. Looking at the UN, smelling a rat. A comment on 'Sweden's succesful drug policy: a review of the evidence' UNODC september 2006 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.cedro-uva.org/lib/cohen.looking.html>>.*

ruožtu kritinės kriminologijos mokyklos atstovas norvegų profesorius Nilsas Christie, kritikuodamas Švedijos poziciją palaikant JAV vykdomą „karą su narkotikais“ (angl. *War on Drugs*), nurodo, kad ši šalis kartu su JAV turi didžiausią įtaką Jungtinių Tautų Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuro politikai, kadangi yra didžiausios šios organizacijos finansinės donorės.¹⁹ Tiesa, tikslumo dėlei paminėtina, kad, 2007 metų duomenimis, daugiausia lėšų skyrė Europos Komisija (21,7 mln. JAV dolerių) ir Kanada (16,7 mln. JAV dolerių), tačiau JAV (15,9 mln. JAV dolerių) ir Švedijos (15,1 mln. JAV dolerių) indėlis taip pat didžiulis.²⁰ Kadangi biuro finansavimas išties daug priklauso nuo nulinės tolerancijos politiką palaikančių valstybių, galima daryti prielaidą, kad iš dalies tai lemia ir skeptišką bei angažuotą biuro požiūrį į įvairias narkotikų liberalizavimo iniciatyvas. Šią prielaidą pagrindžia ir tai, kad biuras nekritikuoja griežtos linijos narkotikų atžvilgiu besilaikančių valstybių, net jei jose yra didelis narkotikų vartojimo mastas ar asmenų, įkalintų už susijusias su narkotikais veikas, skaičius.

Be anksčiau minėtų konvencijų, Europos Sąjungos valstybėms privalomi ir Tarybos pamatinio sprendimo 2004/757/TVR reikalavimai. Šio sprendimo 2 straipsnyje numatyta, kad kiekviena valstybė narė imasi reikalingų priemonių, kad užtikrintų baudžiamumą už tokią tyčinę veiką (neturint į ją teisės) kaip „narkotikų gaminimas, gamyba, gavyba, ruošimas, pasiūlymas, pasiūlymas turint tikslą parduoti, platinimas, pardavimas, pristatymas bet kokiomis sąlygomis, pardavimas tarpininkaujant, siuntimas, siuntimas tranzitu, gabenimas, importavimas ar eksportavimas“ bei „aguonų, kokaino krūmų ar kanapių auginimas“.²¹ 2 straipsnio 1 dalies c) ir d) punktuose šalys įpareigojamos užtikrinti baudžiamumą už narkotikų laikymą ar pirkimą, siekiant užsiimti anksčiau minėtomis veiklomis, arba prekursorių gamybą, gabenimą ar platinimą, žinant, kad jie bus panaudoti neteisėtam narkotikų gaminimui ar gamybai, arba tokiais tikslais. Pažymėtina, kad 2 straipsnio 2 dalyje nurodoma, jog 1 dalyje apibūdinta veika neįtraukiama į šio Pamatinio sprendimo taikymo sritį, kai šios veikos kaltininkai tai darė išimtinai savo pačių asmeniniam vartojimui, kaip apibrėžta nacionalinėje teisėje. Taigi valstybės įpareigojamos kriminalizuoti platinimą, tačiau joms paliekama galimybė nebausti asmenų, jeigu jie įsigyja narkotikų, juos gamina ar laiko išimtinai asmeninėms reikmėms.

¹⁹ Christie N. A Suitable Amount of Crime. London: Routledge, 2004, p. 39.

²⁰ Svensk bedömning av multilateral organisationer. FN:s organ mot brott och narkotika, UNODC, 2008 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.regeringen.se/content/1/c6/12/16/26/48e55079.pdf>>.

²¹ 2004 m. spalio 25 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2004/757/TVR, nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje // Official Journal L 335, 11/11/2004 P. 0008 – 0011 [interaktyvus], 2 str. 1 d. a) ir b) punktai. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004F0757:LT:HTML>>.

Svarbu paminėti ir tai, kad 2012 metų pabaigoje buvo priimta Europos Sąjungos Tarybos rekomendacija dėl narkotikų strategijos 2013–2020 metams, kurioje buvo apibrėžtos perspektyvinės narkotikų kontrolės kryptys.²² Šioje strategijoje keliami tikslai sumažinti draudžiamų narkotikų pasiūlą ir paklausą, taip pat mažinti prieinamumą, narkotikų sukeltą žalą ir su jais susijusių mirčių skaičių bei nurodomos priemonės, kurių turėtų imtis valstybės. Strategijos 11 paragrafe išskiriamos dvi pagrindinės politikos kryptys – narkotikų pasiūlos bei paklausos mažinimas ir trys kompleksinės priemonės: a) koordinavimas, b) tarptautinis bendradarbiavimas, c) moksliniai tyrimai, informacija, monitoringas ir įvertinimas. Tiesa, strategijoje numatomos bendros perspektyvinės veiklos kryptys su orientacija į rezultatą, valstybėms narėms paliekant galimybę formuoti nacionalinę narkotikų kontrolės politiką (jeigu ji neprieštarauja strategijos nuostatoms).

Reziumuojant konstatuotina, kad JT Bendroji narkotinių medžiagų konvencija ir Pamatinis sprendimas 2004/757/TVR įpareigoja valstybes ypatingą dėmesį skirti narkotikų platinimui, prekeivius baudžiant griežtomis ir atgrasančiomis bausmėmis, tačiau asmeninis vartojimas paliekamas valstybių diskrecijai ir jos turi tam tikrą laisvę rinktis griežtesnį ar švelnesnį teisinį režimą.

2.3. Narkotikų kontrolės režimai Europos valstybėse

Kaip jau buvo minėta, JT konvencijos įsakmiai neįpareigoja valstybių bausti už patį narkotikų vartojimą ir tai lemia nemažus teisinio reglamentavimo skirtumus Europos valstybėse. Galima išskirti tokius teisinius režimus kaip liberalus, represyvus (arba griežtas) bei mišrus. Pirmajam priklauso valstybės, dekriminalizavusios arba *de facto* legalizavusios narkotikų (visų ar kai kurių iš jų) vartojimą savo reikmėms (pvz., Nyderlandai, Portugalija, Čekija, Ispanija, Estija). Represyviajam modeliui priskirtinos valstybės, kuriose narkotikų vartojimas yra kriminalizuotas ir baudžiamas gana griežtai, nors ir ne visada laisvės atėmimu (pvz., Švedija, Jungtinė Karalystė, Lenkija). Na, o trečiajam modeliui priklauso valstybės, kuriose narkotikų vartojimas yra kriminalizuotas, tačiau už tai nebaudžiama griežtai, o bausmės griežtumas paprastai priklauso nuo turimo narkotikų kiekio ir/ar rūšies (pvz., Lietuva, Vokietija).

Konkrečios politikos narkotikų kontrolės atžvilgiu pasirinkimas priklauso nuo daugelio veiksnių. Pavyzdžiui, anglosaksų šalims apskritai būdinga griežta baudžiamoji politika (tai iš dalies gali lemti ir griežtą JAV ir Jungtinės Karalystės politiką nagrinėjamoje srityje), gana griežtą Rytų Europos valstybių politiką gali lemti ir posovietinis palikimas ar konservatyvesnės visuomenės pažiūros į narkotikų vartojimą. Tai priklauso ir nuo požiūrio, kiek valstybė gali kištis į atskirų

²² EU drugs strategy (2013-2020)(2012/C/ 402/01) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:402:0001:0010:EN:PDF>>.

individue gyvenimą ir jį reguliuoti. Tarkim, Skandinavijos gerovės valstybės modelis pateisina didesnę kišimąsi, jei to reikalauja visuomenės gerovė, nei valstybėse, kuriose prigijo klasikinio liberalizmo idėjos (pvz., Nyderlandai ar Estija). Dar kitos valstybės konkrečią politiką pasirinko dėl pragmatinių priežasčių, pavyzdžiui, Portugalija, kurioje narkotikų vartojimo mastas prieš dekriminalizavimą buvo itin aukštas.

Anksčiau minėtus aspektus sudėtinga „pamatuoti“, todėl būtina atkreipti dėmesį ir į konkrečiai teisės aktuose apibrėžtus tikslus, į kuriuos orientuojasi valstybės. Šiuo požiūriu galima palyginti dvi valstybes, kurios laikosi iš esmės priešingos politikos narkotikų kontrolės srityje – Nyderlandus ir Švediją. Nyderlanduose išskiriami tokie pagrindiniai tikslai:

- narkotikų vartojimo prevencija ir narkotikų vartotojų gydymas bei rehabilitacija;
- žalos mažinimas narkotikų vartotojams;
- viešosios tvarkos pažeidimų, kuriuos daro narkotikų vartotojai, prevencija;
- kova su narkotikų prekyba ir gamyba.²³
- Švedijoje, besivadovaujančioje nulinės tolerancijos politika narkotikų atžvilgiu, pagrindiniu tikslu laikoma laisvos nuo narkotikų visuomenės sukūrimas. Atsižvelgiant į šį tikslą formuluojami tokie papildomi tikslai:
 - sumažinti įtraukimą į piktnaudžiavimą narkotikais;
 - paskatinti probleminius vartotojus nutraukti piktnaudžiavimą;
 - sumažinti narkotikų prieinamumą.²⁴

Kaip matyti, tikslai yra skirtingi: Nyderlanduose narkotikų kontrolės politika iš esmės remiasi žalos mažinimo doktrina, o Švedijoje orientuojamasi į visuomenės sveikatos apsaugą. Šie skirtumai lemia ir reglamentavimo skirtumus, t. y. liberalią Nyderlandų ir griežtą Švedijos narkotikų kontrolės politiką. Kuris požiūris tinkamesnis – daugiau politinis klausimas, tačiau įdomu pastebėti, kad, tarkim, 2010 metais Nyderlanduose buvo užregistruota penkis kartus mažiau su narkotikais susijusių mirčių nei Švedijoje 2009 metais (5,7 ir 28,6 vienam milijonui gyventojų). 2001 metais narkotikus dekriminalizavusioje Portugalijoje šis rodiklis 2010 metais buvo 4,9, o gana griežtos politikos besilaikančioje Jungtinėje Karalystėje – net

²³ Report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point. The Netherlands drug situation 2010. Final version. As approved by the Scientific Committee of the Netherlands National Drug Monitor (NDM) on the 22nd of December 2010.

²⁴ Regeringens proposition 2005/6:30. Nationella alkohol- och narkotikahandlingsplaner. Stockholm den 10 november 2005 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.regeringen.se/content/1/c6/05/33/44/c3f9abcd.pdf>>.

37,6.²⁵ Kitas tyrimas, kurio metu buvo vertinamas narkotikų vartojimas tarp 15–64 metų asmenų, parodė, kad kanapių yra vartoję 14,3 proc. švedų (2010 metų duomenys), Jungtinėje Karalystėje šis skaičius siekia 30,7 proc. (2010). Atitinkamai Portugalijoje tai sudaro 11,7 proc. (2007), o Nyderlanduose – 25,7 proc. (2009).²⁶ Taigi darytina prielaida, kad vien konkretaus teisinio reguliavimo modelio pasirinkimas negarantuoja visų su narkotikų vartojimu susijusių problemų sprendimo. Narkotikų vartojimo mastas ir daroma žala visuomenei priklauso nuo įvairių demografinių veiksnių, taip pat šiam reiškiniui būdingas ir cikliškumas, todėl įrodyti tiesioginį ryšį tarp konkrečios politikos (dekriminalizavimo arba nulinės tolerancijos) ir vartojimo masto yra sudėtinga (jei išvis įmanoma). Galima pastebėti tam tikrą rodiklių pokytį, tačiau vienareikšmiškai teigti, kad tai lėmė konkrečios narkotikų kontrolės politikos pasirinkimas, vargu ar galima.

Analizuojant skirtingus Europos valstybių narkotikų kontrolės režimus atkreiptinas dėmesys į kelis svarbius aspektus. Pirmia, už platinimą baudžiama labai griežtai, čia neišsiskiria ir tokios liberalios šalys kaip Portugalija, Nyderlandai ar Čekija. Antra, už patį disponavimą narkotikais neturint tikslo platinti ir jų vartojimą dažnai nėra griežtai baudžiama ir griežtesnę politiką pasirinkusiose valstybėse, ypač kai kalbama apie kanapių vartojimą.

Narkotinių ir psichotropinių medžiagų *platinimas* JT konvencijose aiškiai laikomas sunkiu nusikaltimu ir šalys neturi pasirinkimo dėl jo baudžiamumo, sankcijų dydžių ar atsakomybės rūšies taikymo – už tokio pobūdžio veikas jos yra įpareigosios nustatyti baudžiamąją atsakomybę ir taikyti griežtas bausmes. Kaip jau minėta, Europos Sąjungos valstybės turi atsižvelgti ir į 2004 m. spalio 25 d. priimtą Tarybos pamatinį sprendimą 2004/757/TVR, kuriuo raginama skirti griežtesnes bausmes už neteisėtą prekybą narkotikais,²⁷ čia nurodytos minimalios bausmės, kurios turėtų būti skiriamos už šiuos nusikaltimus. Pavyzdžiui, už „paprastą“ platinimą skiriamos laisvės atėmimo bausmės maksimumas turėtų būti bent jau 1–3 metai. Esant tokiems kvalifikuojantiems požymiams, kaip didelis kiekis, arba kai platinami narkotikai, keliantys didžiausią žalą žmogaus sveikatai, arba sukelia žymią žalą kelių asmenų sveikatai – laisvės atėmimo bausmės maksimumas turėtų būti bent

²⁵ Table DRD-5. Mortality due to drug-induced deaths in European countries, in all adults and adults aged 15 to 39 years (total and males). Part (i) Population mortality rates, 2010 or last year with available information [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.emcdda.europa.eu/stats12#display:/stats12/drdtab5a>>.

²⁶ Table GPS-1. Lifetime prevalence of drug use by age and country, most recent national general population survey available since 2000. Part (ii) All adults (aged 15–64) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.emcdda.europa.eu/stats12#display:/stats12/gpstab1b>>.

²⁷ 2004 m. spalio 25 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2004/757/TVR 2004-10-25 / [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004F0757:LT:HTML>>.

5–10 metų. Jei platinama veikiant nusikalstamame susivienijime – maksimumas bent 10 metų laisvės atėmimo bausmės. Tiesa, 2009 m. priimtoje Europos Komisijos ataskaitoje dėl Pamatinio sprendimo 2004/757/TVR, nustatančio būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje, įgyvendinimo²⁸ pažymima, kad nors nuo sprendimo priėmimo įvyko teigiamų ir siekiamų pokyčių atsakomybės už narkotikų platinimą atžvilgiu, sprendimo reikalavimų įgyvendinimas kol kas nebuvo įvykdytas tinkamai. Vis dėlto Europoje atsižvelgiama į minėtus reikalavimus ir pastebima tendencija griežtinti bausmes už neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimą.²⁹ Taigi platinimas traktuojamas kaip sunkus nusikaltimas, už kurį įprastai Europos valstybėse skiriama bausmė yra laisvės atėmimas, kuris gali siekti nuo kelių mėnesių iki gyvos galvos. Tokių platų laisvės atėmimo trukmės spektrą lemia didelis diferencijavimas esant kvalifikuojantiems požymiams ar keletui jų. Tiesa, už „paprastą“ platinimą neskiriamos pačios griežčiausios bausmės – didesnėje dalyje valstybių tai yra ne daugiau nei 5 metai. Lietuvoje, net jei platinamas nedidelis medžiagų kiekis, tai laikoma sunkiu nusikaltimu, už kurį gresia baudžiamoji atsakomybė nuo 2 iki 8 metų (BK 260 str. 2 d.).³⁰ Kai kuriose valstybėse (pvz., Jungtinėje Karalystėje) baudžiamoji atsakomybė už narkotikų platinimą diferencijuojama pagal narkotikų rūšis ir sankcijos dydis priklauso nuo to, į kurį nacionalinėje teisėje esančios klasifikacijos sąrašą įtraukta narkotinė arba psichotropinė medžiaga.

Šiame kontekste išsiskiria Nyderlandai, kadangi ši valstybė vienintelė Europoje, kurioje esant tam tikroms aplinkybėms yra dekriminalizuota prekyba narkotikais (kanapėmis), nors tai ir nėra legalu griežtąja prasme. Kanapėmis prekiaujama specialiose parduotuvėse, vadinamuosiuose *coffee shops*. Nors iš esmės tai ir uždrausta, tačiau, jei laikomasi Teisingumo ministerijos nustatytų taisyklių, baudžiamasis persekiojimas parduotuvės savininkui nepradedamas. Šiose parduotuvėse leidžiama prekiauti tik lengvaisiais narkotikais, narkotinių medžiagų negalima reklamuoti, turi būti užtikrinamas viešosios tvarkos laikymasis, neįleidžiami asmenys iki 18 metų, negalima prekiauti alkoholiniais gėrimais. Jei šių reikalavimų nesilaikoma – tokia

²⁸ Europos Komisijos ataskaita dėl Pamatinio sprendimo 2004/757/TVR, nustatančio būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje, įgyvendinimo 2009-12-09 / [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0669:FIN:LT:PDF>>.

²⁹ Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro metinė ataskaita 2009 / [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.emcdda.europa.eu/publications/annual-report/2009>>.

³⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, įsigaliojęs 2003 m. gegužės 1 d. // Žin., 2000, Nr. 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

parduotuvė bus uždaryta.³¹ 2011 metų spalio mėnesį buvo priimtas sprendimas uždrausti prekiauti ir „stipriomis“ kanapėmis, kurių sudėtyje yra daugiau kaip 15 proc. veikliosios medžiagos THC.³² Pabrėžtina, kad remiantis olandų teise kanapių auginti komerciniams tikslams ar importuoti neleidžiama, todėl nėra aišku, iš kur parduotuvės gauna savo prekes. Galima teigti, kad Nyderlandų valdžia šiuo atveju laikosi savotiškos stručio politikos, nesiaiškindama, kokiais būdais narkotikai atsiranda ant *coffee shops* prekystalių.

Skirtingai nuo platinimo, narkotikų *vartojimas* ir kanapių auginimas savo reikmėms daugelyje valstybių nėra laikomas sunkiu nusikaltimu arba nelaikomas nusikaltimu apskritai. XXI amžiaus I dešimtmetyje pastebima narkotikų vartojimo dekriminalizavimo tendencija. 2005 metų Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro ataskaitoje nurodoma, kad Europos Sąjungos valstybėse narėse, nepaisant skirtingų požiūrių, galima pastebėti bendrą bruožą, jog daugelyje valstybių draudžiamų narkotikų vartojimas (įskaitant paruošimą) savo reikmėms laikomas santykinai nesunkiui teisės pažeidimu, už kurį taikyti sankcijas, susijusias su laisvės apribojimu, nėra adekvatu. Centro atlikta narkotikų kontrolės nacionalinių strategijų, teisės literatūros, teisės aktų ir teismų praktikos analizė parodė, kad kai kuriose ES valstybėse politika narkotikų kontrolės srityje pagrįsta šiais veiksniais:

- didesniu dėmesiu gydymui nei kriminalinių bausmių taikymui;
- intuityviu supratimu, kad tarp laisvės atėmimo bausmės (dažnai apimančios ir teistumą) ir neteisėto narkotikų vartojimo egzistuoja disproporcija;
- supratimu, kad kanapės yra mažiau kenksmingos sveikatai nei kiti narkotikai.³³

Ilgą laiką gana liberaliu požiūriu į narkotikų vartojimą Europoje garsėjo tik Nyderlandai, kur liberali politika narkotikų atžvilgiu buvo pradėta įgyvendinti dar 1976 metais, tačiau XXI amžiaus pradžioje keletas kitų Europos valstybių taip pat ryžosi iš esmės keisti požiūrį į narkotikų kontrolę. Kaip vienas iš įdomesnių pavyzdžių pateiktinas Portugalijos pavyzdys. Šioje šalyje 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojus įstatymui 30/2000, visų narkotinių medžiagų (tarp jų ir kokaino, heroino, metamfetamino) vartojimas ir laikymas savo reikmėms buvo dekriminalizuoti, t. y. nors šios veikos netapo legalios, tačiau už jas panaikinta baudžiamoji atsakomybė ir paprastai skiriamos tik administracinės nuobaudos. Baudų dydžiai priklauso nuo narkotinės medžiagos rūšies – už vartojimą ir laikymą galimos baudos, kurių maksimumas

³¹ Opiumwet par.13 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0001941/geldigheidsdatum_23-08-2012>.

³² Dutch coffee shops to ban “strong” cannabis. Saturday 08 October 2011, RFI [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.english.rfi.fr/europe/20111008-dutch-coffee-shops-ban-strong-cannabis>>.

³³ European Monitoring Centre for Drugs and Drugs Addiction. Illicit drug use in the EU: legislative approaches. Lisbon, 2005, p. 22.

siekia iki 475 eurų (tokių medžiagų kaip heroinas, kodeinas, kokainas, LSD, MDMA, amfetaminai, barbitūratai) arba iki 150 eurų (mažiau pavojingomis laikomų medžiagų – kanapių ir jų darinių, raminamųjų, analgetikų ir kitų specifinių preparatų).³⁴ Iki įstatymo įsigaliojimo už šiuos nusikaltimus galėjo grėsti ir įkalinimas, tačiau naujas įstatymas šią sankciją panaikino ir vietoj jos įtvirtino plačias galimybes skirti gydymo kursą. Užtuot keliavę į darbo perkrautus teismus, asmenys, pagauti laikę nedidelius narkotinių medžiagų kiekius, siunčiami į specialias komisijas (sudarytas iš socialinių darbuotojų, psichologų ir teisininkų), kurios sprendžia, ar tikslinga asmeniui skirti sankciją, ar galima ją pakeisti gydymu. Pagrindinis tokio reguliavimo tikslas – paskatinti kuo daugiau nuo narkotinių medžiagų priklausomų asmenų gydytis, o „atsitiktiniams“, nenuolatiniams vartotojams – užkirsti kelią piktnaudžiavimui. Taip narkotines medžiagas vartojančius asmenis lengviau kontroliuoti, be to, teisėsaugos institucijos gali sutelkti jėgas kovai su organizuota didelio masto narkotikų prekyba.

Nors buvo baiminamasi, jog tokios priemonės tik padidins narkomanijos mastus Portugalijoje, CATO instituto (JAV) atliktas poveikio vertinimo tyrimas³⁵ rodo, kad įvyko priešingai – per penkerius metus nuo dekriminalizacijos tarp vyresnio mokyklinio amžiaus asmenų (15–19 m.) ištis sumažėjo bent kartą bandžiusių vartoti visas narkotines medžiagas (pavyzdžiui, bandžiusių kanapių sumažėjo nuo 26 proc. iki 19 proc., o ekstazę – nuo 5 proc. iki 2 proc.). Gerokai išaugo skaičius priklausomų asmenų, kuriems vietoj bausmės skirtas gydymas – lyginant 1999 m. ir 2003 m. duomenis, šis skaičius pakilo nuo 6040 iki 14877. 17 proc. sumažėjo naujų ŽIV infekuotų asmenų skaičius, taip pat mažėjo ir narkotikų sukeltos mirties atvejų.³⁶ Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro (EMCDDA) tyrimų duomenimis, 15–64 m. asmenų, nors kartą gyvenime vartojusių kokaino, skaičius Portugalijoje siekia vos 1,9 proc. (pagal 2007 m. tyrimo duomenis) ir gerokai atsilieka nuo tokių valstybių kaip Jungtinė Karalystė (7,7 proc. 2006 m.), Italija (7,0 proc. 2008 m.), Nyderlandai (5,2 proc. 2009 m.) ar Vokietija (3,3 proc. 2009 m.), taip pat, pavyzdžiui, Ispanija (10,2 proc. 2009 m.) ar Prancūzija (3,7 proc. 2010 m.). Žinoma, kokaino, kaip „prabangos“ narkotiko, menkas paplitimas gali būti aiškinamas ir žemesniu Portugalijos pragyvenimo lygiu, tačiau ir kalbant apie labiausiai Europoje paplitusį narkotiką – kanapes, Portugalija gerokai atsilieka nuo Europos vidurkio pagal skaičių asmenų, kada nors jų vartojusių. 15–64 metų asmenų, kada nors

³⁴ Law 30/2000 Arts. 15-16 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.erowid.org/psychoactives/law/countries/portugal/lei30-2000.pdf>>.

³⁵ Greenwald G. Drug Decriminalization in Portugal: Lessons for Creating Fair and Successful Drug Policies, Cato Institute, Washington 2009 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.cato.org/publications/white-paper/drug-decriminalization-portugal-lessons-creating-fair-successful-drug-policies>>.

³⁶ Ten pat, p. 13–16.

vartojusių kanapių, skaičius siekia vos 11,7 proc. (2007 m.), kai didesnėje Europos dalyje jis svyruoja tarp 10 ir 20 proc., o išskirtiniais atvejais viršija ir 30 proc. (Čekijoje, Danijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Ispanijoje ir Jungtinėje Karalystėje).³⁷

Iš pateiktų duomenų galima išvelgti, kad dekriminalizacija, radikalus Portugalijos narkotikų kontrolės politikos žingsnis, iš tiesų galėjo duoti teigiamą rezultatą: narkotinių medžiagų vartojimas mažėjo ar bent jau neaugo, lyginant su kitomis, daug griežčiau šį klausimą reglamentuojančiomis valstybėmis. Žinoma, narkotinių medžiagų vartojimo mastų kitimą lemia daug veiksnių, o narkotikų kontrolės politika yra tik vienas jų, todėl nereikėtų suabsoliutinti tokio liberalaus Portugalijos pavyzdžio, tačiau negalima ir į jį neatsižvelgti. Galima tvirtai konstatuoti, kad toks radikalus posūkis situacijos bent tikrai nepablogino. Nuo 2010 metų Portugalijos pavyzdžiu pasekė ir Čekija, kurioje buvo panaikinta baudžiamoji atsakomybė už narkotikų vartojimą savo reikmėms. Pažymėtina, kad šioje valstybėje disponuoti savo reikmėms galima gana dideliais kiekiais narkotikų, pavyzdžiui – iki 15 g kanapių, 1,5 g heroino, 1 g kokaino ar iki 5 LSD tablečių.³⁸ Atkreiptinas dėmesys, kad tiek Čekijoje, tiek Portugalijoje buvo labai aukštas narkotikų vartojimo visuomenėje lygis Europos mastu, todėl dekriminalizacinę politiką galėjo nulemti siekis mažinti žalą, kadangi to padaryti baudžiamosiomis priemonėmis nepavyko. Matyt, ne paskutinis veiksnys buvo ir ekonominiai argumentai, kadangi kova su smulkiais vartotojais reikalauja gana daug lėšų ir laiko (bei kelia abejonių dėl prasmingumo), kurias galima panaudoti siekiant išsiaiškinti stambius platintojus ar narkomanams gydyti.

Iš dalies galima sutikti su nuomone, kad vartojantis narkotikus asmuo nedaro nusikaltimo, nes faktiškai nėra nukentėjusiojo – toks asmuo pats savo valia kenkia savo sveikatai, o žmogus yra laisvas su savo kūnu daryti, ką nori. Tiesa, vartojimo dekriminalizavimo kritikai teigia, kad tokių lengvųjų narkotikų kaip kanapės dekriminalizavimas ar legalizavimas padidintų jų pasiūlą rinkoje ir vartojimas išaugtų, o lengvieji narkotikai yra pirmas žingsnis, skatinantis ateityje vartoti ir sunkesnius. Kritikuodamas tokią nuomonę *The Economist* savo ruožtu yra pabrėžęs, kad narkotikų legalizavimo baimė dažnai remiasi išankstine nuostata, kad esant galimybei legaliai įsigyti narkotikų daugiau žmonių juos pradės vartoti. Tačiau nurodoma, kad tokia nuostata gali būti ir klaidinga, kadangi nėra koreliacijos tarp įstatymų griežtumo ir vartojimo dažnumo – tarkim, JAV ir Jungtinėje Karalystėje

³⁷ Table GPS-1. Lifetime prevalence of drug use by age and country, most recent national general population survey available since 2000. Part (ii) All adults (aged 15 - 64) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.emcdda.europa.eu/stats12#display:/stats12/gpstab1b>>.

³⁸ New drug guidelines are Europe's most liberal. Czech rules on narcotics possession designed to aid law enforcement. December 23, 2009, The Prague Post [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.praguepost.com/news/3194-new-drug-guidelines-are-europes-most-liberal.html>>.

narkotikų vartojama daugiau nei švelnesnio režimo šalyse, o griežto režimo šalininkėje Švedijoje ir liberalioje Norvegijoje narkotikų vartojimo mastas yra panašus.³⁹ Galima ir dar radikalesnė nuomonė – jeigu, tarkim, kanapių vartojimas išaugtų alkoholio vartojimo sąskaita, ar tai nebūtų tam tikras laimėjimas visuomenės sveikatos labui. Tokia gana kontroversiška išvada daroma atsižvelgus į *The Lancet* 2007 metų tyrimą⁴⁰, kurio metu buvo vertinamas narkotikų poveikis pagal fizinę žalą žmogaus organizmui, sukliamą priklausomybę ir socialinę žalą (vertinama nuo 0 iki 3 balų). Remiantis šio tyrimo duomenimis, pats žalingiausias narkotikas yra heroinas (fizinė žala – 2,78 balo, priklausomybė – 3,0, socialinė žala – 2,54), nedaug atsilieka ir kokainas (atitinkamai 2,33, 2,39 ir 2,17). Alkoholis buvo įvertintas kaip sukeliantis 1,40 balo fizinę žalą, 1,93 balo priklausomybę ir 2,21 balo socialinę žalą. Įdomu, kad visose šiose kategorijose alkoholiui nusileido ne tik kanapės (atitinkamai 0,99, 1,51 ir 1,50), tačiau ir įprastai pavojingu narkotiku laikomas LSD (atitinkamai 1,13, 1,23 ir 1,32).⁴¹ Taigi galima kelti klausimą, ar pagrįsta ir logiškai nuoseklu kriminalizuoti kanapes, kai sunkesnes pasekmes sukeliančiu alkoholiu prekiaujama pakankamai laisvai. Ir ar išaukęs kanapių vartojimas (jų dekriminalizavimo ar *de facto* legalizavimo atveju) vertintinas kritiškai, jeigu jos vartojamos kaip alkoholio substitutas.

Portugalija ir Čekija nėra vienintelės nuo XXI amžiaus pradžios pasirinkusios dekriminalizavimo strategiją, galima paminėti, kad 2001 metais Liuksemburge kanapių laikymas vartojimui buvo apibrėžtas kaip atskiras nusikaltimas, už kurį pirmą kartą nusikaltus taikoma tik bauda. 2003 metais Belgijoje už nedidelio kiekio kanapių laikymą vartojimui nesant sunkinančių aplinkybių atsakomybė sušvelninta nuo įkalinimo (iki 5 metų) iki baudos. Panašūs pokyčiai įvyko ir Estijoje, kur nuo 2002 metų nedidelio kiekio narkotikų laikymas vartojimui laikomas baudžiamuoju nusižengimu ir užtraukia baudą arba administracinę sulaikymą iki 30 dienų. Slovėnijoje 2005 metais griežčiausia bausmė sušvelninta nuo laisvės atėmimo 30 dienų arba 5 dienoms (jei kiekis nedidelis) iki baudos.⁴²

Kitose valstybėse (t. y. represyvaus arba mišraus modelio atstovėse) narkotikų vartojimas kriminalizuotas, tačiau dažniausiai laikomas nesunkienu nusikaltimu

³⁹ The Economist. How to stop the drug wars. Prohibition has failed; legalisation is the least bad solution. Mar 5th, 2009 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.economist.com/node/13237193?story_id=13237193>.

⁴⁰ Nutt D., King A. L., Saulsbury W., Blakemore C. Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential misuse [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.ukcia.org/research/developmentofrationalscale/DevelopmentOfARationalScale.pdf>>.

⁴¹ Ten pat, p. 1051.

⁴² Narkotikų problema Europoje. Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2011, p. 23–24.

(baudžiamas paprastai bauda ar areštu, nors Švedijoje galimas ir laisvės atėmimas iki 6 mėnesių⁴³). Pastebimi skirtumai ir praktikoje: daugumoje valstybių, net ir tose, kur įstatymuose neskiriamos atskirų narkotikų rūšys, įgyvendinant esamus įstatymus pirmiausia paprastai atsižvelgiama į narkotiko rūšį, t. y. į jo poveikį žmogaus sveikatai – jeigu tai kanapės ir jų preparatai, baudžiama arba minimaliai, arba pirmąkart visai nebaudžiama. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje, nors 2009 metais kanapės ir buvo reklasifikuotos iš C kategorijos į B, o griežčiausia bausmė vėl padidinta iki laisvės atėmimo 5 metams, tačiau nacionalinėse rekomendacijose policijai už pirmą nusikaltimą patariama skirti neoficialų įspėjimą.⁴⁴

Taigi nors narkotikų vartojimas tradiciškai yra baudžiamosios teisės reguliavimo dalykas, palaiapsniui daroma išvada, kad įkalinimas nėra būtinas (ar netgi kenksmingas), siekiant efektyviai įveikti šią problemą. Todėl priklausomiems asmenims atsiranda galimybė ne tik skirti mažesnę bausmę, tačiau ir apskritai atsisakyti bausmės ar net baudžiamojo persekiojimo ir kaip alternatyvą taikyti gydymo priemones. Esamos tendencijos neprieštarauja ir JT konvencijų nuostatoms, nes jau 1961 metų konvencijoje akcentuojamas gydymo, auklėjimo ir asmenų grąžinimo į visuomenę poreikis, ne nubaudimui, o gydymui teikiamas prioritetas („kai narkotikais piktnaudžiaujantys asmenys yra įvykdę teisės pažeidimus, šalys gali imtis kitų priemonių kaip alternatyvų apkaltinamajam nuosprendžiui ar bausmei, kad tokiems pažeidėjams galėtų būti taikomos gydymo, edukacijos, priežiūros po gydymo, rehabilitacijos ir socialinės integracijos priemonės“).⁴⁵ Europos Sąjungoje siekiant efektyviai kovoti su narkotikų problema taip pat akcentuojama būtinybė mažinti ne tik narkotinių medžiagų pasiūlą, bet ir paklausą – gydymu mažinant patį narkotikų poreikį.⁴⁶ Dauguma valstybių yra numačiusios vienokias ar kitokias specialias priemones nuo narkotikų priklausomiems asmenims. Didžiąja dalimi atvejų tokios gydymo priemonės gali būti skiriamos teismo tik priklausomo asmens sutikimu ar prašymu. Galimybę skirti gydymą kaip alternatyvą laisvės atėmimo bausmei yra numačiusios beveik visos tirtos valstybės. Yra tam tikrų ypatumų, pavyzdžiui, Vokietijoje priklausomas asmuo gali būti perduodamas gydyti į

⁴³ European Monitoring Centre for Drugs and Drugs Addiction. Illicit drug use in the EU: legislative approaches. Lisbon, 2005, p. 27.

⁴⁴ Narkotikų problema Europoje. Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2011, p. 23–24.

⁴⁵ 1961 metų Bendroji narkotinių medžiagų konvencija 36.1(b) // Žin., 2001 06 15, Nr. 51-1786 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=35843>.

⁴⁶ Europos Sąjungos kovos su narkotikais strategija 2005-2012, Briuselis, 2004-11-22 / [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/04/st15/st15074.en04.pdf>>.

specialią įstaigą,⁴⁷ kitur laisvės atėmimas derinamas su gydymu. Kai kurios valstybės (pavyzdžiui, Čekija, Ispanija, Švedija) numato galimybę ypač sunkiais atvejais (kai asmuo dėl savo priklausomybės kelia pavojų savo ar kitų sveikatai) skirti privalomąjį gydymą (ir nebūtinai įvykdyti nusikaltimą – užtenka nustatyti, kad keliamas pavojus kitiems ar sau, ar yra tikimybė, kad bus įvykdytas nusikaltimas). Dėl to sprendžia teismas ir paprastai tokiu atveju asmens nuomonės ar sutikimo nereikalaujama. Kita paplitusi priemonė – bausmės vykdymo atidėjimas (pavyzdžiui, Norvegijoje – jei asmuo priklausomas nuo narkotikų ir jo įvykdytas teisės pažeidimas yra susijęs su narkotikais), dažnai su įpareigojimu gydytis nuo priklausomybės. Prancūzijoje nepriklausomas nuo narkotinių medžiagų, tačiau teisiamas už narkotikų laikymą ar vartojimą asmuo gali būti atleistas nuo bausmės įpareigojant išklausti specialų narkotikų prevencijos kursą.

Iš apžvelgtos informacijos matyti, kad kovojant su prekyba narkotikais Europoje iš esmės laikomasi bendros ir nuoseklios narkotikų kontrolės politikos. Tam įtakos turi valstybių priklausymas tarptautinėms organizacijoms (JT) ir Europos Sąjungai, iš to kyla įsipareigojimai laikytis tam tikrų minimalių reikalavimų nustatant narkotikų kontrolės politikos gaires nacionalinėje teisėkūroje. Valstybės neturi didelio pasirinkimo nustatydamos atsakomybę ir sankcijas už tokius visos tarptautinės bendruomenės mastu žalos darančius nusikaltimus kaip narkotinių ir psichotropinių medžiagų platinimas, juo labiau kad tokie nusikaltimai labai dažnai yra tarptautinio pobūdžio. Tačiau kai kuriais klausimais valstybės yra laisvos pačios apsispręsti dėl teisinio reguliavimo ir narkotikų kontrolės politikos. Narkotinių ir psichotropinių medžiagų klasifikavimas iš esmės neturi įtakos narkotikų politikos griežtumui, dažniausiai tai tik priemonė patogiau ir tinkamiau taikyti atsakomybę už teisės pažeidimus, susijusius su skirtingomis medžiagomis. Tiesa, galima atkreipti dėmesį į tendenciją tiek įstatymuose, tiek teismų praktikoje iš visų narkotinių medžiagų skirti kanapes ir jų darinius, nustatant jiems ne tokį griežtą teisinį režimą. Tai siejama su dideliu šių narkotikų paplitimu ir santykinai mažesne keliamo žala sveikatai. Vis dėlto narkotinių medžiagų, nors ir lengvųjų, vartojimo baudžiamumas yra, ko gero, labiausiai diskutuotinas narkotikų kontrolės politikos klausimas, dėl kurio nuomonės viešojoje erdvėje ir teisės aktuose visoje Europoje labai skiriasi. Skiriasi ir taikomos bausmės: nuo įspėjimo ar baudos iki galimo laisvės atėmimo (tiesa, praktikoje taikomo gana retai).

⁴⁷ Strafgesetzbuch StGBs., 1998-08-15 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.gesetzeiminternet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html>.

3. NARKOTIKŲ KONTROLĖ LIETUVOJE: BAUDŽIAMOJI IR ADMINISTRACINĖ ATSAKOMYBĖ

Lietuvos narkotikų kontrolės politikos tikslai reglamentuoti Nacionalinėje narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2010–2016 metų programoje⁴⁸. Remiantis šios programos 31 punktu, pagrindinis tikslas yra „stabdyti ir mažinti neteisėtą narkotinių ir psichotropinių medžiagų bei jų pirmtakų (prekursorių) pasiūlą ir paklausą, narkomanijos plitimą, stiprinant asmens ir visuomenės švietimą, sveikatą ir saugumą“. O 32 punkte išskiriami šie programos prioritetai: „1) pasiūlos mažinimas; 2) paklausos mažinimas, ypač tarp vaikų ir jaunimo; 3) tarptautinio ir nacionalinio valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų, asociacijų, verslo subjektų, pilietinės visuomenės bendradarbiavimo ir koordinavimo narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos srityse stiprinimas; 4) informacinių sistemų ir mokslinių tyrimų plėtra.“

Taigi pagrindiniai tikslai – narkotikų pasiūlos ir paklausos mažinimas, į tai orientuotos ir programoje numatytos priemonės. Vertinant narkotikų vartojimo paplitimą, konstatuotina, kad Lietuva Europos kontekste pernelyg neišsiskiria. Pavyzdžiui, su narkotikais susijusių mirčių skaičius visoje populiacijoje siekia 15,3 milijonui gyventojų (2010 metų duomenys). Lyginant su kitomis valstybėmis, šis rodiklis gerokai mažesnis Nyderlanduose (2010 m. – 5,7), Prancūzijoje (2009 m. – 5,6), Čekijoje (5,2 – 2010 m.), Portugalijoje (2010 m. – 4,9), Latvijoje (2010 m. – 3,1). Kita vertus, gerokai didesni skaičiai fiksuoti tokiose valstybėse kaip Estija (šioje šalyje tokių mirčių 2010 metais buvo fiksuota daugiausia visoje Europoje – 75,4), Norvegijoje (2009 m. – 58,7), Airijoje (2009 m. – 45,4), Danijoje (2009 m. – 40,1), Jungtinėje Karalystėje (2010 m. – 37,6).⁴⁹ Analizuojant narkotikų vartojimo paplitimą tarp gyventojų, skaičiai taip pat nėra dideli. 2008 metų duomenimis, bent sykį gyvenime kanapių buvo bandę 11,9 proc. gyventojų, kokaino – 0,5 proc., amfetaminų – 1,6 proc. Palyginimui: Danijoje, Prancūzijoje, Ispanijoje, Italijoje, Jungtinėje Karalystėje ir Čekijoje kanapių buvo vartoję daugiau nei 30 proc. gyventojų, liberaliuose Nyderlanduose šis skaičius 2009 m. buvo 25,7 proc., o narkotikus dekriminalizavusioje Portugalijoje panašiai kaip ir Lietuvoje – 11,7 proc. (2007 m.). Kokaino suvartojimo rodikliai Vakarų Europos valstybėse gerokai didesni nei Lietuvoje – Ispanijoje 2009 m. šis skaičius buvo 10,2 proc., Jungtinėje Karalystėje –

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. lapkričio 4 d. nutarimas Nr. XI-1078 „Dėl nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2010–2016 metų programos patvirtinimo“ // Žin., 2010, Nr. 132-6720.

⁴⁹ Table DRD-5. Mortality due to drug-induced deaths in European countries, in all adults and adults aged 15 to 39 years (total and males). Part (i) Population mortality rates, 2010 or last year with available information [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.emcdda.europa.eu/stats12#display/stats12/drdtab5a>>.

7,7 proc. (2006 m.), Italijoje – 7,0 proc. (2008 m.), Airijoje – 6,8 proc. (2010–2011 m.), Nyderlanduose – 5,2 proc. (2009 m.).⁵⁰ Vertinant statistinius rodiklius, Lietuvoje narkotikų problema nėra tokia didelė kaip kitose valstybėse, ypač kalbant apie Vakarų Europą, vartojimo lygis nėra aukštas. Tiesa, kiek didesnis nei daugelio šalių vidurkis yra mirčių nuo narkotikų skaičius.

Pagal pasirinktą teisinio reguliavimo narkotikų kontrolės srityje modelį konstatuotina, kad ir čia Europos kontekste Lietuva nėra išskirtinė ir priskirtina prie mišrų narkotikų kontrolės modelį taikančių valstybių. Tokia prielaida darytina atsižvelgiant į tai, kad už narkotikų platinimą baudžiama griežtai, o į vartotojus žiūrima atlaidžiau, jeigu savo reikmėms disponuojama nedideliu kiekiu narkotikų, įkalinimas negresia. Tiesa, narkotikų vartojimas savo reikmėms Lietuvoje nėra dekriminalizuotas nei *de facto*, nei *de jure*. Vartotojams priklausomai nuo aplinkybių taikoma administracinė arba baudžiamoji atsakomybė. Švelnesnis teisinis režimas nėra numatytas ir kanapių vartojimo ar auginimo savo reikmėms atvejais.

Priklausomai nuo veikų pobūdžio įstatymais nustatyta *baudžiamoji* arba *administracinė* atsakomybė. Baudžiamojo kodekso⁵¹ (toliau vadinama – BK) XXXVII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis, nuodingosiomis ar stipriai veikiančiomis medžiagomis“ įtvirtintos nuostatos, numatančios baudžiamąją atsakomybę už veikas, susijusias su narkotinėmis bei psichotropinėmis medžiagomis. Konkrečiai yra išskiriamos tokios veikos: neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti (259 str.), disponavimas šiomis medžiagomis su tikslu platinti (260 str.), narkotinių ar psichotropinių medžiagų platinimas nepilnamečiams (261 str.), įrenginių narkotinėms ar psichotropinėms medžiagoms gaminti gaminimas arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų gamybos technologijų ar instrukcijų rengimas (262 str.), narkotinių ar psichotropinių medžiagų pagrobimas (263 str.), lenkimas vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas (264 str.), neteisėtas aguonų ar kanapių auginimas (265 str.), neteisėtas disponavimas pirmos kategorijos narkotinių ar psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) (266 str.), neteisėtas disponavimas stipriai veikiančiomis ar nuodingosiomis medžiagomis (267 str.), teisėto disponavimo narkotinėmis, psichotropinėmis, stipriai veikiančiomis ar nuodingosiomis medžiagomis taisyklių pažeidimas (268 str.). Atskirai numatyta atsakomybė ir už nuodingųjų, stipriai veikiančių, narkotinių,

⁵⁰ Table GPS-1. Lifetime prevalence of drug use by age and country, most recent national general population survey available since 2000. Part (ii) All adults (aged 15 - 64) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.emcdda.europa.eu/stats12#display:/stats12/gpstab1b>>.

⁵¹ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, įsigaliojęs 2003 m. gegužės 1 d. // Žin., 2000, Nr. 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

psichotropinių medžiagų arba narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) kontrabandą (199 str. 2 d.). Baudžiamajame kodekse konkrečiai nėra apibrėžta, kas yra laikoma narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, tačiau BK 269 str. 1 d. pateikiama nuoroda į Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašus. To paties straipsnio 2 d. nurodyta, kad narkotinių ar psichotropinių medžiagų nedidelis, didelis ir labai didelis kiekis nustatomas remiantis Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintomis rekomendacijomis.

Narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymo⁵² 2 straipsnio 1 dalyje įtvirtinta, kad narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis laikomos į Sveikatos apsaugos ministerijos patvirtintus kontroliuojamų medžiagų sąrašus įrašytos gamtinės ar sintetinės medžiagos, kurios dėl kenksmingo poveikio ar piktnaudžiavimo jomis sukelia sunkų žmogaus sveikatos sutrikimą, pasireiškiantį asmens psichine ir fizine priklausomybe nuo jų, ar pavojų žmogaus sveikatai. Šio įstatymo 4 straipsnyje numatyti tokių medžiagų klasifikavimo pagrindai – pagal jų žalingą poveikį žmogaus sveikatai, kai jomis piktnaudžiuojama, ir pagal tai, ar jos gali būti vartojamos sveikatos priežiūros tikslams. Įstatymas numato, kad šias medžiagas pagal joms taikomą kontrolės režimą, remiantis Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, klasifikuoja ir į sąrašus įrašo Sveikatos apsaugos ministerija ir priklausomai nuo medžiagų savybių turi būti sudaromi trys sąrašai.⁵³

Sveikatos apsaugos ministerija, remdamasi anksčiau minėtais reikalavimais, yra patvirtinusi atitinkamus sąrašus.⁵⁴ I sąrašui priklauso narkotinės ir psichotropinės medžiagos, draudžiamos vartoti medicinos tikslams, II – narkotinės ir psichotropinės medžiagos, leidžiamos vartoti medicinos tikslams, o III – psichotropinės medžiagos, leidžiamos vartoti medicinos tikslams. Dauguma sąrašuose esančių medžiagų yra perkelta iš JT konvencijų. Lietuvos teisinio reguliavimo bruožas – I sąrašui

⁵² Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas. Priimtas 1998 m. sausio 8 d., Nr. VIII-602 // Žin., 1998, Nr. 8-161 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁵³ „2. Sudaromi trys narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašai:

- 1) pirmąjį sąrašą sudaro augalai, narkotinės ir psichotropinės medžiagos, uždrausti vartoti sveikatos priežiūros tikslams dėl žalingų padarinių žmogaus sveikatai, kai jais piktnaudžiuojama (toliau – I sąrašas);
- 2) antrąjį sąrašą sudaro augalai, narkotinės ir psichotropinės medžiagos, vartojami sveikatos priežiūros tikslams, dėl žalingų padarinių, kai šiomis medžiagomis piktnaudžiuojama, labai pavojingi žmogaus sveikatai (toliau – II sąrašas);
- 3) trečiąjį sąrašą sudaro augalai ir psichotropinės medžiagos, vartojami sveikatos priežiūros tikslams, dėl žalingų padarinių, kai šiomis medžiagomis piktnaudžiuojama, pavojingi žmogaus sveikatai (toliau – III sąrašas).“

⁵⁴ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo“ // Žin., 2000, Nr. 4-113.

priklausančios draudžiamos vartoti medicinos tikslams narkotinės ir psichotropinės medžiagos neskirstomos pagal pavojingumą, todėl šiame sąraše yra ir kanapės, ir heroinas, nors šių narkotikų pavojingumas ir žala sveikatai neabejotinai skiriasi.

Tiesa, baudžiamoji atsakomybė visgi diferencijuojama priklausomai nuo disponuojamo narkotiko rūšies, kadangi remiantis Sveikatos apsaugos ministro įsakymu patvirtintomis Narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijomis⁵⁵ yra numatyta, kas konkrečiu atveju laikoma nedideliu, dideliu ir labai dideliu kiekiu. Pavyzdžiui, disponavimo heroinu atveju tai yra atitinkamai iki 0,02 g, daugiau kaip 2 g ir daugiau kaip 10 g, kanapių (ar jų dalių) – iki 5 g, daugiau kaip 500 g ir daugiau kaip 2500 g, amfetamino – iki 0,2 g, daugiau kaip 20 g ir daugiau kaip 100 g, LSD – iki 0,0005 g, daugiau kaip 0,05 g ir daugiau kaip 0,25 g, kokaino – iki 0,2 g, daugiau kaip 20 g ir daugiau kaip 100 g. Kaip matyti, mažiau pavojingų medžiagų santykiniai dydžiai yra didesni nei labiau pavojingų. Pažymėtina, kad „nedidelis kiekis“ sąrašuose apibrėžiamas kaip tam tikras kiekis, neviršijantis nustatyto, o „didelis“ ar „labai didelis“ – kai viršijamas nustatytas kiekis. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Sveikatos apsaugos ministerijos sąrašai yra rekomendacinio pobūdžio ir teismas konkrečiu atveju, atsižvelgęs į aplinkybes, turi diskreciją spręsti dėl lentelėje numatytų ribų peržengimo. Visgi, kaip pastebi E. Gruodytė, praktikoje tokie nuokrypiai įvyksta retai ir tik esant ypatingoms aplinkybėms. Minėta autorė nurodo, kad „teismai galėtų nuo kiekio rekomendacijų nukrypti ir dažniau, ne tik vertindami subjektyviusius požymius, bet, pavyzdžiui, ir tais atvejais, kai rastas medžiagų kiekis labai nedaug viršija rekomendacinėje lentelėje nustatytą kiekį, atsižvelgus į visas kitas bylos faktines aplinkybes“.⁵⁶

Pažymėtina, kad nėra aišku, ir kokiais pagrindais remiantis anksčiau minėti sąrašai buvo sudaryti, todėl tikėtina, kad galimas tam tikras neatitikimas, kai pavojingesnių ir labiau žalingų sveikatai narkotikų kiekiai nurodomi didesni nei mažiau pavojingų. Tiesa, Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento direktoriaus įsakymu yra sudaryta Tarpžinybinė naujų psichoaktyvų efektą sukeliančių medžiagų rizikos vertinimo komisija,⁵⁷ kurią sudaro įvairių sričių specialistai, taigi lentelėje pateiktų narkotinių medžiagų kiekius kiekvienu konkrečiu atveju nustato ekspertai. Nepaisant to, E. Gruodytė nurodo, kad jokiame teisės akte nėra aptarti kriterijai, kuriais buvo

⁵⁵ Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“ // Žin., 2003, Nr. 41-1899.

⁵⁶ *Gruodytė E.* Nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, dalyko probleminiai aspektai // *Jurisprudencija*, 2010, t. 4 (122), p. 161.

⁵⁷ Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento direktoriaus 2011 m. gegužės 10 d. įsakymas Nr. T1-90 „Dėl Tarpžinybinės naujų psichoaktyvų efektą sukeliančių medžiagų rizikos vertinimo komisijos sudarymo ir jos darbo reglamento patvirtinimo“ // Žin., 2011, Nr. 62-2950.

vadovaujamosi apibrėžiant atskirų narkotinių medžiagų kiekius. Minėta autorė teigia, kad kiekvienai narkotikų kiekio kategorijai buvo pritaikyti skirtingi kriterijai, pavyzdžiui, nedidelis kiekis nustatytas pagal farmakopėjoje nurodytą maksimalią paros dozę, o didelis – atsižvelgiant į maksimalius kiekius, kuriuos turi išrašyti gydytojas, tačiau maksimalūs leidžiami išrašyti kiekiai nurodomi tik nedaugeliui narkotinių ir psichotropinių medžiagų; labai didelis kiekis buvo nustatytas pagal teisėsaugos institucijų pasiūlymus, tačiau neaišku, kokios konkrečios institucijos kokius argumentus pateikė. Atsižvelgiant į tai, daroma išvada, kad rekomendacinė lentelė sudaryta remiantis kriterijų įvairove, nesilaikant sistemiškumo.⁵⁸ Neatmestina prielaida, kad konkretūs kiekiai galėjo būti nustatomi atsižvelgiant į kitų valstybių teisės aktuose nustatytus narkotikų kiekius ar remiantis kitose valstybėse naudojama metodika. Pabrėžtina, kad kiekio klausimas yra svarbus veiksnys kvalifikuojant veiką ir skiriant bausmę, todėl kiekių nustatymas remiantis griežtai suformuluotais moksliniais kriterijais pagrįsta nuoseklia metodika padėtų adekvačiau įvertinti padarytą nusikalstamą veiką.

Taigi baudžiamoji atsakomybė diferencijuojama priklausomai nuo konkretaus narkotiko kiekio, o tai, kokie kiekiai laikytini nedideliais, dideliais ar mažais, priklauso nuo narkotiko rūšies. Tokia klasifikavimo ir atsakomybės sistema Europos kontekste nėra išskirtinė. Lietuva nepriskirtina prie liberalios politikos narkotikų kontrolės atžvilgiu valstybių, todėl numatyti tokią skirstymo sistemą kaip, tarkim, Nyderlanduose (priimtinos rizikos ir nepriimtinos rizikos medžiagų) nėra pagrįsta, tam reikėtų apskritai keisti narkotikų kontrolės politiką.

Vis dėlto numatytos bausmės yra gana griežtos, išskyrus BK 259 str. 2 d., pagal kurią nedidelio kiekio narkotikų gaminimas, perdirbimas, įgijimas, gabenimas ar siuntimas yra laikomas *baudžiamuoju nusižengimu* ir baudžiamas viešaisiais darbais arba laisvės apribojimu, arba bauda, arba areštu. Pagal BK 259 str. 1 d. už analogiškas veikas, kai narkotikų kiekis viršija nedidelį, inkriminuojamas *nusikaltimas* ir numatomos jau griežtesnės sankcijos – bauda arba areštas, arba laisvės atėmimas iki dvejų metų. Tiesa, 3 to paties straipsnio dalyje numatyta išlyga, kada asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės už šias veikas – tais atvejais, kai savo noru kreipiasi į sveikatos priežiūros įstaigą dėl medicinos pagalbos ar kreipiasi į valstybės instituciją, norėdamas atiduoti neteisėtai pasigamintas, įgytas, laikytas be tikslo platinti narkotines ar psichotropines medžiagas.

Kaip teisinio reguliavimo adekvatumo problemą galima išskirti tai, kad pagal 259 str. 1 d. nėra svarbu, kokia narkotine medžiaga disponavo pažeidėjas. Remiantis anksčiau minėta lentele, šioje straipsnio dalyje numatytas nusikaltimas gali būti inkriminuojamas tiek asmeniui, disponuojančiam 10 g kanapių, tiek ir asmeniui,

⁵⁸ Gruodytė E. Narkotikai ir baudžiamoji atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, p. 228.

disponuojančiam 10 g kokaino (abiem atvejais šie kiekiai viršytų nedidelį kiekį, tačiau nesiektų didelio). Akivaizdu, kad šių narkotinių medžiagų pavojingumas skiriasi, tačiau sankcijos ribos šiuo atveju nesiskirtų, todėl svarbu tai, ar teismas atsižvelgs į skirtingą pavojingumą individualizuodamas bausmę. Kita vertus, šiame kontekste svarbūs tikslai, remiantis kuriais nustatoma atsakomybė vartotojams. Griežtesnis sunkiųjų narkotikų vartotojų baudimas vargu ar galėtų būti pateisinamas, jei vadovausimės žalos mažinimo doktrina, kadangi jie ir taip priklauso didesnės rizikos grupei. Kaip matyti iš ankstesnėje straipsnio dalyje nagrinėtų Portugalijos ir Čekijos pavyzdžių, į vartotojus žiūrima atlaidžiau, nepaisant to, kokius narkotikus (lengvuosius ar sunkiuosius) jie vartoja, tačiau savo reikmėms *sunkiųjų narkotikų* galima turėti mažesnę kiekį. Galima daryti prielaidą, kad toks teisinis reguliavimas pagrįstas tuo, kad sunkesnių narkotikų vartojimo dozės yra mažesnės, tačiau ne todėl, kad sunkiųjų narkotikų vartotojus reikia apskritai bausti griežčiau.

Kita probleminė BK norma – 260 str. 1 d. numatyta sankcija (laisvės atėmimas nuo dvejų iki aštuonerių metų) už narkotikų platinimą. Pažymėtina, kad nėra svarbu, koks narkotikų kiekis buvo platinamas (jeigu platinamas didelis kiekis, tada taikoma 260 str. 2 d.), todėl šiuo atveju įmanomos ir kuriozinės situacijos, kai vienos dozės pardavimas už keliasdešimt litų lemia įkalinimą mažiausiai 2 metams, net jei asmuo tuo nesiverčia, o tiesiog įgijo narkotikų iš prekeivio to paprašius kitam asmeniui ar neatlygintinai „pavaišino“. Pažymėtina, kad nėra numatomos alternatyvios sankcijos, o remiantis BK 75 str. 1 d. bausmės vykdymo atidėjimas negalimas, kadangi 260 str. 1 d. numatytas nusikaltimas yra sunkus (pagal BK 11 str. 5 d.). Kyla didelių abejonių, ar aprašytu atveju reali laisvės atėmimo bausmė laikytina proporcinga ir visais atvejais atitinka padaryto nusikaltimo pavojingumą. Tokia prielaida darytina turint omenyje galimą realaus nusikaltimo (žr. anksčiau pateiktą pavyzdį) pavojingumo neatitikimą sankcijai. Prie analogiškų išvadų galima prieiti ir lyginant 260 str. 1 d. sankciją su kitų sunkių nusikaltimų sankcijomis. Pavyzdžiui, už 147 str. 1 d. numatytą prekybą žmonėmis numatoma panaši sankcija – laisvės atėmimas nuo 2 iki 10 metų, už 149 str. 1 d. numatytą išžaginimą – laisvės atėmimas iki 7 metų, už 135 str. 1 d. numatytą sunkų sveikatos sutrikdymą – iki 10 metų laisvės atėmimo. Kaip matyti, šie nusikaltimai susiję su didesnio ar mažesnio laipsnio smurto prieš asmenį panaudojimu, taip pat su atitinkamai fizinei ar psichinei sveikatai kilusiomis pasekmėmis. O štai narkotikų platinimas nesusijęs su prievartos naudojimu, narkotikus asmenys įsigyja savo noru. Nekvestionuojant paties nusikaltimo sunkumo ir galimų ilgalaikių neigiamų pasekmių visuomenei visgi konstatuotina, kad nelanksti BK 260 str. 1 d. sankcija neužtikrina adekvataus konkretaus platinimo atvejo traktavimo ir nepalieka galimybės skirti švelnesnės bausmės ar atidėti bausmės vykdymą. Analogiškai kritikuotina ir BK 199 str. 2 d. nuostata, kuria remiantis už narkotinių ar psichotropinių medžiagų arba narkotinių ar psichotropinių medžiagų

pirmtakų (prekursorių) kontrabandą numatoma bausmė – laisvės atėmimas iki 8 metų. Šiuo atveju nėra svarbu, kokį kiekį ir kokių draudžiamų medžiagų asmuo gabeno (pavyzdžiui, savo reikmėms siuntėsi keletą kanapių sėklų ar haliucinogeninių grybų sporų) per Lietuvos Respublikos sieną, jam visais atvejais yra inkriminuojamas sunkus nusikaltimas ir bausmės vykdymas negali būti atidedamas, nors konkrečiais atvejais ji gali būti aiškiai neproporcinga ir prieštarauti teisingumo principui.

Tam tikros painiavos į teisinį reguliavimą įvelia ir tai, kad atsakomybė už disponavimą narkotinėmis bei psichotropinėmis medžiagomis numatyta ir Administracinių teisės pažeidimų kodekse⁵⁹ (toliau vadinama – ATPK). Šio kodekso 44 str. 1 d. įtvirtinta, kad neteisėtas narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimas ar laikymas nedideliais kiekiais be tikslo parduoti ar kitaip platinti užtraukia baudą iki vieno tūkstančio litų su psichotropinių ar narkotinių medžiagų konfiskavimu arba administracinę areštą iki trisdešimties parų su narkotinių ar psichotropinių medžiagų konfiskavimu. Lyginant šio straipsnio dispoziciją su BK 259 str. 2 d. matyti, kad jos praktiškai identiškos. Sutampa tikslas (be tikslo parduoti ar kitaip platinti) ir turimų narkotikų kiekis (nedidelis). Tiesa, BK apima kiek platesnį veiksmų ratą, kadangi taip pat minimas ir gaminimas, perdirbimas, gabenimas ar siuntimas, o ATPK kalbama tik apie įgijimą ir laikymą. Taigi darytina išvada, kad tarp BK 259 str. 2 d. ir ATPK 44 str. 1 d. egzistuoja kolizija ta apimtimi, kuria numatyta atsakomybė už narkotinių bei psichotropinių medžiagų laikymą ir įgijimą nedideliais kiekiais. Turint omenyje, kad pagal Sveikatos apsaugos ministerijos rekomendacijas įvardijama tik viršutinė nedidelio kiekio riba, konstatuotina, kad teismas, įvertinęs aplinkybes, gali nuspręsti, kokia atsakomybės rūšis konkrečiu atveju gali būti taikoma. Nepaisant to, galiojantis teisinis reguliavimas vertintinas kaip ydingas, kadangi, nesant aiškių gairių, teismų praktikoje galimi atvejai, kai esant identiškomis aplinkybėms asmenys gali būti traktuojami skirtingai, vienus baudžiant administracinėmis baudomis, o kitus traukiant baudžiamojon atsakomybėn. Tai kelia abejonių dėl atitikties visų asmenų lygybės prieš įstatymą ir teisinio aiškumo principams.

Atkreiptinas dėmesys, kad praktikoje baudžiamoji atsakomybė už disponavimą narkotinėmis medžiagomis be tikslo platinti taikyta gerokai dažniau nei administracinė. Remiantis Policijos departamento prie Vidaus reikalų ministerijos pateikiama informacija, pagal BK 259 str. kvalifikuotų veikų skaičius 2007 m. buvo 965, 2008 m. – 1042, 2009 m. – 1313, 2010 m. – 1318, 2011 m. – 1240.⁶⁰ O

⁵⁹ Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // Žin., 1985, Nr. 1-1 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

⁶⁰ Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Metinis pranešimas 2012 m., p. 169 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ntakd.lt/files/informacine_medzega/0-NTAKD_medziaga/1-MP/2012-LT.pdf>.

štai ATPK 44 str. 1 d. taikyta ištis retai, 2007 m. ištirti 144 administraciniai teisės pažeidimai, 2008 m. – 101, 2009 m. – nėra duomenų, 2010 m. – 86 ir 2011 m. – 54. Tiesa, šiame kontekste atkreiptinas dėmesys, kad administracine tvarka asmenys daug dažniau traukiami atsakomybėn pagal ATPK 44 str. 2 d., t. y. už narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimą be gydytojo paskyrimo arba asmenų, sulaukytų už administracinių teisės pažeidimų (išskyrus teisės pažeidimus, numatytus šio kodekso 126 straipsnio ketvirtojoje ir šeštojoje dalyse ir 129 straipsnyje) padarymą ir įtariamų apsvaigus nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų, apsvaigimo patikrinimo vengimą. 2007 m. buvo ištirtas 1661 toks pažeidimas, 2008 m. – 1098, 2009 m. – nėra duomenų, 2010 m. – 4590, o 2011 m. – 2860.⁶¹ Kaip matyti, administracine tvarka asmenims gerokai dažniau inkriminuojama administracinė atsakomybė už vartojimą (ATPK 44 str. 2 d.) nei už įgijimą ar laikymą (ATPK 44 str. 1 d.). Pastaruoju atveju įprastai veika kvalifikuojama pagal BK 259 str. Tiesa, iš pateiktos statistikos nėra aišku, kiek asmenų buvo patraukta baudžiamojon atsakomybėn pagal BK 259 str. 1 d. ir kiek pagal BK 259 str. 2 d., tarp kurios ir ATPK 44 str. 1 d., kaip anksčiau minėta, egzistuoja dalinė kolizija. Net ir esant tokiems duomenims būtų neaišku, kiek asmenų patraukta konkrečiai už įgijimą ir laikymą, o kiek už kitas BK 259 str. 2 d. dispozicijoje esančias veikas (t. y. gaminimą, perdirbimą, gabenimą ir siuntimą). Todėl sunku daryti vienareikšmes išvadas, kuo remiasi teismai kvalifikuodami BK ir ATPK įtvirtintas identiškas veikas. Be to, nereikia pamiršti ir to, kad pagal ATPK 9 str. 2 d. administracinė atsakomybė už šiame kodekse numatytus teisės pažeidimus atsiranda, jeigu savo pobūdžiu šie pažeidimai pagal galiojančius įstatymus neužtraukia baudžiamosios atsakomybės. Galima teigti, kad ši imperatyvi norma teoriškai turėtų užkirsti kelią administracinės atsakomybės taikymui už nedidelio kiekio narkotikų įgijimą ir laikymą (nors, kaip matyti iš pateiktos statistikos, ji visgi yra, nors nedažnai, bet taikoma), kadangi identiškos nuostatos numatytos BK ir užtraukia baudžiamąją atsakomybę.

Siekiant išvengti painiavos taikant šias normas ir užtikrinant teisinį aiškumą, teisinis reguliavimas tobulintinas naikinant minėtą koliziją. Kadangi reguliavimo keitimas sietinas ne tik su konkrečios juridinės problemos sprendimu, tačiau ir su narkotikų kontrolės politika apskritai, pasirinktas būdas priklauso nuo to, kokie yra keliami tikslai. Pavyzdžiui, jeigu siekiama griežtinti atsakomybę už narkotikų vartojimą, kolizija gali būti naikinama atsisakant administracinės atsakomybės už narkotinių bei psichotropinių medžiagų įgijimą ir laikymą ir naikinant ATPK 44 str. 1 d. (tokiu būdu šios veikos būtų kvalifikuojamos tik pagal BK 259 str. 2 d.). Toks reguliavimo modelis siūlomas ir naujame Administracinių nusižengimų kodekso

⁶¹ Ten pat, p. 171.

(toliau vadinama – ANK) projekte⁶², kurio 61 straipsnyje numatyta administracinė atsakomybė už narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimą be gydytojo paskyrimo (numatoma sankcija – bauda nuo 100 iki 500 litų), o už disponavimą nedideliu kiekiu savo reikmėms ši atsakomybės rūšis naikinama, paliekant tik baudžiamąją atsakomybę. Kokiu pagrindu teisinis reguliavimas yra keičiamas, nėra aišku, kadangi aiškinamajame rašte šio pakeitimo motyvai nėra nurodomi. Šiame kontekste pabrėžtina, kad baudžiamoji atsakomybė yra *ultima ratio*, valstybės prievartos priemonė, kuri turėtų būti naudojama itin pasvertai ir atsargiai, kadangi ji sukelia gana sunkias pasekmes asmenims, kurių atžvilgiu yra pritaikoma. Nėra jokio pagrindo teigti, kad atsakomybės griežtinimas duos kokių nors apčiuopiamų rezultatų, kaip matyti iš 1 straipsnio skyriuje pateiktos įvairių Europos valstybių apžvalgos, narkotikų vartojimo mastas nuo teisinio reguliavo griežtumo ar švelnumo priklauso nedaug, o atsakomybės švelninimas gali turėti teigiamų pasekmių jau narkotikus vartojančių asmenų atžvilgiu. Taip pat pažymėtina ir tai, kad šis teisės pažeidimas nėra nukreiptas prieš konkretų asmenį (t. y. vadinamasis nusikaltimas be aukos), todėl griežtas baudimas nėra pateisinamas ir atpildo siekiu.

Kitas galimas problemos sprendimo būdas – naikinti baudžiamąją atsakomybę už nedidelio kiekio narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimą ar laikymą, tačiau paliekant ją už šių medžiagų gaminimą, perdirbimą, gabenimą ar siuntimą, tad už pirmąsias dvi veikas pažeidėjai atsakytų administracine tvarka. Visgi tai irgi nėra tinkamiausia išeitis, kadangi nedidelio kiekio narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimas, laikymas, gaminimas, perdirbimas, gabenimas ar siuntimas be tikslo parduoti ar kitaip platinti yra laikytini panašaus pavojingumo veikomis. Šiuo atveju kalbama apie nedidelį narkotikų kiekį su tikslu juos vartoti savo reikmėms, todėl nėra aišku, kodėl įgijimas ar laikymas turėtų būti laikomas daugiau ar mažiau pavojingas nei kitos BK 259 str. numatytos veikos. Jeigu būtų pasirinktas toks teisinis reguliavimas, kai už įgijimą ir laikymą grėstų tik administracinė atsakomybė, o už gaminimą, perdirbimą, gabenimą ar siuntimą – baudžiamoji, turėtų egzistuoti pagrindas, remiantis kuriuo veikos galėtų būti tokiu būdu diferencijuotos (apie visų šių veikų objektyviųjų požymių ypatumus plačiau yra rašiusi E. Gruodytė⁶³). Autoriaus nuomone, nėra rimto pagrindo manyti, kad, pavyzdžiui, *nedidelio kiekio* laikymas namie ir tokio pat kiekio gabenimas automobiliu savo pavojingumu taip skiriasi, kad už šias veikas reikėtų taikyti netgi skirtingas atsakomybės rūšis. Turėtina

⁶² Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso projektas Nr. XIP-3600(2). Parengė Remigijus Šimašius, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2012-04-24 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=422906>.

⁶³ Žr. Gruodytė E. Narkotikai ir baudžiamoji atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004, p. 251–268.

omenyje, kad atliekami veiksmai turi tokį patį tikslą (vartojimas savo reikmėms), disponuojama nedideliu kiekiu, todėl tai, kokiais konkrečiais veiksmais iš anksčiau išvardytų tai pasireiškia, nesuteikia pagrindo šių veikų traktuoti kaip skirtingo svorio teisės pažeidimų. Toks traktavimas parodytų įstatymo leidėjo nenuoseklumą.

Galimas ir kompromisinis sprendimas – panaikinti baudžiamąją atsakomybę (arba nustatyti tik administracinę) tik už kai kurių, mažiau pavojingų ir žalingų sveikatai, narkotinių ar psichotropinių medžiagų įgijimą, laikymą, gaminimą, perdirbimą, gabenimą ar siuntimą. Toks teisinis reguliavimas padėtų diferencijuoti atsakomybę priklausomai ne tik nuo turimų narkotikų kiekio, kaip yra šiuo metu, tačiau priklausomai ir nuo jų rūšies. Tačiau norint tai įgyvendinti, reikia sukurti atitinkamą narkotinių ir psichotropinių medžiagų klasifikavimo, skirstymo į kategorijas, sistemą. J. S. Pečkaitis yra pasiūlęs tokią sistemą: „1) ypač stiprios narkotinės ar psichotropinės medžiagos, keliančios pavojų žmogaus gyvybei (kokainas, opijus, lizergidas (LSD) ir kt.); 2) narkotinės ar psichotropinės medžiagos, pavojingos žmogaus gyvybei ir sveikatai (kanapės ir jų dalys, amfetaminas ir kt.); 3) narkotinės ar psichotropinės medžiagos, darančios žalą žmogaus sveikatai – vadinamieji švelnieji narkotikai (marihuana, kai kurie morfino dariniai ir kt.).“⁶⁴ Taigi siūloma sistema iš esmės panaši į britų naudojamą trijų klasių (A, B, C) sistemą. Nekvestionuojant kriterijų, kuriais remiantis narkotikai skirstomi į šias kategorijas, kyla klausimas dėl skirtingo požiūrio į „lengvųjų“ ir „sunkiųjų“ narkotikų vartotojus, kadangi tokiu atveju žmogus, kuris ir taip daro didesnę žalą savo sveikatai, būtų dar ir griežčiau baudžiamas už tai. Pažymėtina, kad platinimo atveju toks diferencijavimas galėtų būti logiškas, kadangi pavojingesnių narkotikų platinimas kelia daugiau žalos visuomenei. Kita vertus, sunku pasakyti, ar tai turėtų praktinės reikšmės, kadangi įprastai platintojai užsiima įvairių narkotikų, tiek lengvųjų, tiek ir sunkiųjų, platinimu. Todėl toks reguliavimo keitimas atmetinas kaip sunkiai įgyvendinamas praktikoje ir neprasmingas.

Taigi anksčiau aptarti būdai egzistuojančiai kolizijai spręsti nėra patys geriausi. Vienu atveju atsakomybė būtų nepagrįstai griežtinama nesant tam įtikinamo pagrindo, kitu atveju naujai nustatytas reguliavimas nebūtų pakankamai tolygus ir nuoseklus sistemaiškai, o trečiuoju atveju iškyla praktinio įgyvendinimo ir naujos klasifikavimo sistemos sukūrimo problema. Todėl svarstytinas ketvirtas variantas – naikinti BK 259 str. 2 dalį, o ATPK 44 str. (arba atitinkamame ANK projekto straipsnyje) papildomai nustatyti administracinę atsakomybę už nedidelio kiekio narkotinių ar psichotropinių medžiagų gaminimą, perdirbimą, gabenimą ir siuntimą. Tai padėtų išvengti baudžiamosios ir administracinės atsakomybės

⁶⁴ Pečkaitis J. S. Neteisėtų veiksmų, susijusių su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, baudžiamasis teisinis vertinimas pagal 2000 m. Baudžiamąjį kodeksą // *Jurisprudencija*, 2003, t. 45 (37), p. 83.

už tapačias veikas dubliavimo ir sušvelnintų atsakomybę vartotojų atžvilgiu, pastarieji būtų traktuojami humaniškiau, pagrindinį dėmesį sutelkiant į narkotikų platintojus. Koku pagrindu atsakomybę turėtų būti švelninama, iš dalies atsakyta aptariant pirmąją, su atsakomybės griežtinimu susijusią alternatyvą. Pastebėtina, kad toks reguliavimo pakeitimas derėtų ir su ATPK 44 str. 2 d., kuriame numatyta administracinė atsakomybė už narkotikų *vartojimą* be gydytojo paskyrimo. ATPK 44 straipsnyje būtų apjungtos mažiau pavojingos su narkotikais susijusios veikos, pradedant ir dabar ten esančiu vartojimu, įgijimu bei laikymu ir baigiant kitomis, šiuo metu 259 str. 2 d. numatytomis veikomis. Visas jas sieja tas pats galutinis tikslas (vartojimas savo reikmėms) ir nedidelis turimas draudžiamų medžiagų kiekis. Tai dera ir su baudžiamosios teisės, kaip *ultima ratio* priemonės, funkcija apskritai, kadangi BK neturėtų būti veikų, kurios nesukelia didelio pavojaus individui arba visuomenei. Taip pat dėl to sumažėtų teisėsaugos institucijų ir teismų išlaidos bei atsirastų galimybė resursus nukreipti kitiems rimtesniems nusikaltimams tirti.

Pažymėtina, kad nemažą dalį BK XXXVII skyriuje numatytų veikų padaro nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų priklausomi asmenys. Pavyzdžiui, 2011 m. ištirtos 1058 nusikalstamos veikos, susijusios su narkotinių ir psichotropinių medžiagų vartojimu (2010 m. – 1329), ir iš jų net 830 (2010 m. – 1050) buvo padarytos narkomanų, o 228 (2010 m. – 279) padarytos asmenų, apsvaigusiu nuo narkotinių ar psichotropinių medžiagų.⁶⁵ Galimybės atleisti juos nuo baudžiamosios atsakomybės ar atidėti bausmių vykdymą ribotos. Esant nedideliam narkotinės ar psichotropinės medžiagos kiekiui, galimas ATPK 44 str. taikymas, kai „asmuo, savanoriškai atidavęs nedideliu kiekiu turėtą narkotinę ar psichotropinę medžiagą, kurią jis įgijo arba laikė be tikslo parduoti, taip pat savanoriškai kreipėsi į medicinos įstaigą dėl medicinos pagalbos suteikimo ryšium su narkotinių ar psichotropinių medžiagų vartojimu be gydytojo paskyrimo, atleidžiamas nuo administracinės atsakomybės už šiame straipsnyje numatytus veiksmus“. Analogiška nuostata numatyta ir BK 259 str. 3 d., jeigu disponuojamų narkotikų kiekis nėra labai didelis („asmuo, kuris savo noru kreipėsi į sveikatos priežiūros įstaigą dėl medicinos pagalbos ar kreipėsi į valstybės instituciją norėdamas atiduoti neteisėtai pasigamintas, įgytas, laikytas be tikslo platinti narkotines ar psichotropines medžiagas, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės už vartotų ar atiduotų narkotinių ar psichotropinių medžiagų gaminimą, įgijimą ir laikymą“). Pastebėtina, kad atleidimo nuo atsakomybės pagrindu gali būti tik tie atvejai, kai asmuo iš anksto savanoriškai atiduoda narkotines medžiagas ar kreipiasi į gydymo įstaigą, t. y. kol jam dar nėra inkriminuotas nusikaltimas. Tiesa,

⁶⁵ Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Metinis pranešimas 2012 m., p. 182 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ntakd.lt/files/informacine_medzega/0-NTAKD_medziaga/1-MP/2012_LT.pdf>.

remiantis BK 75 str. 1 d. ir 2 d. 2 ir 10 punktų nuostatomis galimas bausmės atidėjimas įpareigojant nusikaltusį asmenį gydytis, tačiau jis nėra taikomas sunkių nusikaltimų atvejais, taigi bausmė gali būti atidėta tik vartojantiems narkotikus be tikslo platinti. Turint omenyje tai, kad dalis priklausomų asmenų ir patys prekiauja narkotikais, siekdami gauti lėšų savo poreikiams tenkinti, konstatuotina, kad baudžiamoji politika iš esmės pirmiausia orientuota į nusikaltusių asmenų nubaudimą. Pažymėtina ir tai, kad laisvės atėmimo vietose yra didelis narkotikų vartojimo mastas (2011 m. gruodžio 31 d. Lietuvos laisvės atėmimo vietose iš 9920 suimtųjų ir nuteistųjų buvo 1491 asmuo, kuriam registruoti psichikos ir elgesio sutrikimai vartojant narkotines ir psichotropines medžiagas, t. y. 15 proc. vien registruotų asmenų),⁶⁶ todėl kyla abejonių, ar tokia politika atneša daugiau naudos nei pridaro žalos.

4. IŠVADOS

1. Tarptautiniai dokumentai narkotikų kontrolės srityje (pagrindiniai iš jų – JT Bendroji narkotinių medžiagų konvencija ir Pamininis sprendimas 2004/757/TVR) nustato gaires ir minimalius reikalavimus, į kuriuos formuodama narkotikų kontrolės politiką privalo atsižvelgti ir Lietuva (kaip atitinkamų konvencijų signatarė ir ES narė). Narkotikų platinimas laikomas sunkiu nusikaltimu ir valstybės privalo numatyti griežtas ir atgrasančias bausmes platintojams. Narkotikų vartotojų atžvilgiu tokių griežtų į(si)pareigojimų nėra ir valstybės turi platesnę diskreciją besirinkdamos konkrečią politiką.

2. Narkotinės ir psichotropinės medžiagos klasifikuojamos įvairiai, vienos valstybės narkotikus skirsto į atskiras kategorijas pagal pavojingumą, kitos tiesiog pateikia bendrą jų sąrašą. Klasifikavimo pagrindu dažnai imami JT konvencijų sąrašai, juos visiškai ar iš dalies perkeliant į nacionalinę teisę. Klasifikavimas svarbus, kadangi nuo jo gali priklausyti atsakomybės rūšis (baudžiamoji ar administracinė) ir jos diferencijavimas.

3. Narkotikų platinimas yra kriminalizuotas ir griežtai baudžiamas visose tirtose valstybėse. Narkotikų vartotojų atžvilgiu valstybių požiūris skiriasi, vienos valstybėse tai yra nusikaltimas, kitose – administracinis teisės pažeidimas. Vyraujanti tendencija – už vartojimą savo reikmėms griežtai nebaudžiama, paprastai apsiribojama baudomis, areštu ar įspėjimais. Pažymėtinas ir atlaidesnis požiūris į teisės pažeidimus, susijusius su kanapių vartojimu.

4. Ilgą laiką (nuo 1976 m.) narkotikų (lengvųjų) vartojimas *de facto* buvo

⁶⁶ Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Metinis pranešimas 2012 m., p. 196 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ntakd.lt/files/informacine_medzega/0-NTAKD_medziaga/1-MP/2012_LT.pdf>.

dekriminalizuotas tik Nyderlanduose, tačiau nuo XXI amžiaus pradžios keletas kitų Europos valstybių taip pat ryžosi dekriminalizuoti narkotikų vartojimą savo reikmėms. Nors dekriminalizacijos iniciatyvos Jungtinių Tautų Narkotikų kontrolės ir nusikalstamumo prevencijos biuro atstovų vertinamos skeptiškai, Portugalijos patirties analizė rodo, kad tokia politika narkotikų kontrolės atžvilgiu gali būti sėkminga. Tiesa, paminėtina ir tai, kad nė vienoje Europos valstybėje narkotikai nėra legalūs *de jure*, nors *de facto* kanapės yra legalios Nyderlanduose.

5. Lietuvos teisinis reguliavimas Europos kontekste nėra išskirtinis, narkotikų platintojai baudžiami gana griežtai, o vartotojų atžvilgiu atsakomybė švelnesnė. Vartotojams, priklausomai nuo turimų narkotikų kiekio, gali grėsti administracinė arba baudžiamoji atsakomybė. Pažymėtina, kad tarp ATPK 44 str. 1 d. ir BK 259 str. 2 d. egzistuoja dalinė kolizija (ta apimtimi, kuria kalbama apie narkotikų įgijimą ir laikymą), kurią siūloma spręsti naikinant baudžiamąją atsakomybę už disponavimą nedideliu kiekiu narkotikų savo reikmėms, kadangi baudžiamoji atsakomybė smulkaus vartojimo atvejais laikytina per griežta, neproporcinga ir abejotino efektyvumo priemone. Taip pat kritikuotinos ir BK 260 str. 1 d. bei BK 199 str. 2 d. nuostatos, kadangi tam tikrais atvejais paskirta bausmė gali būti aiškiai neproporcinga. Šiuo atveju reikėtų svarstyti galimybes numatyti atitinkamas išlygas bei alternatyvas, siekiant išvengti griežto baudimo už santykinai mažareikšmes veikas.

6. Kyla abejonių dėl esamos Lietuvos narkotinių medžiagų klasifikavimo sistemos mokslinio pagrįstumo, kadangi nėra aišku, kokiais mokslo tyrimais ir metodikomis remiantis nustatyti atitinkami narkotinių medžiagų dydžiai ir kiek dabartinė dydžių lentelė yra pagrįsta turint omenyje naujausius mokslo pasiekimus, atskirų narkotikų sukeliama fizinę žalą sveikatai, potencialą sukelti priklausomybę, socialines pasekmes ir kitus kriterijus. Turint omenyje, kad nuo šių dydžių priklauso sankcijų griežtumas, tokio sąrašo sudarymas turėtų būti pagrįstas aiškiai teisės aktuose apibrėžtais kriterijais ir naujausių tyrimų apie konkretų atskirų narkotikų poveikį žmogaus organizmui rezultatais.

7. Nėra tikslinga atskirai išskirti kanapių vartotojų ir jiems numatyti švelnesnę režimą nei kitiems narkotikų vartotojams. Tiesa, tai įtvirtinta keliose Europos valstybėse, tačiau manytina, kad nelogiška griežčiau bausti sunkiųjų narkotikų vartotojų, kadangi jie ir taip kelia didesnę riziką savo sveikatai (skirtingai nei platinimo atveju, kai keliamą didesnę riziką visuomenei). Kita vertus, *de facto* kanapių vartotojai ir yra traktuojami ne taip griežtai, kadangi pagal patvirtintas dydžių lenteles šios narkotinės medžiagos leidžiama turėti daugiau nei kitų pavojingesnių narkotikų.

LITERATŪRA

I. Teisės aktai ir jurisprudencija

1. 1961 metų Bendroji narkotinių medžiagų konvencija // *Žin.*, 2001, Nr. 51-1786 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=35843>.
2. Bundesverfassungsgericht: Beschluss des Zweiten Senats vom 9. März 1994 (Cannabis-Entscheidung des Bundesverfassungsgerichts; BVerfGE 90, 145 - Cannabis) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv090145.html>>.
3. Commentary on the United Nations Convention Against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances 1988. Done at Vienna on 20 December 1988 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.unodc.org/documents/treaties/organized_crime/Drug%20Convention/Commentary_on_the_united_nations_convention_1988_E.pdf>.
4. EU drugs strategy (2013-2020)(2012/C/ 402/01) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:402:0001:0010:EN:PDF>>.
5. Europos Sąjungos kovos su narkotikais strategija 2005–2012, Briuselis, 2004-11-22 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/04/st15/st15074.en04.pdf>>.
6. 1988 metų Jungtinių Tautų Organizacijos konvencija „Dėl kovos su neteisėta narkotinių priemonių ir psichotropinių medžiagų apyvarta“ // *Žin.*, 1998, Nr. 38-1004 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter2/dokpaieska.showdoc_l?p_id=54400>.
7. Law 30/2000 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.erowid.org/psychoactives/law/countries/portugal/lei30-2000.pdf>>.
8. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso projektas Nr. XIP-3600(2). Parengė Remigijus Šimašius, Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija, 2012-04-24 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=422906>.
9. Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas // *Žin.*, 1985, Nr. 1-1 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
10. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, įsigaliojęs 2003 m. gegužės 1 d. // *Žin.*, 2000, Nr. 89-2741 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
11. Lietuvos Respublikos narkotinių ir psichotropinių medžiagų kontrolės įstatymas. Priimtas 1998 m. sausio 8 d., Nr. VIII-602 // *Žin.*, 1998, Nr. 8-161 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).

12. Lietuvos Respublikos Seimo 2010 m. lapkričio 4 d. nutarimas Nr. XI-1078 „Dėl nacionalinės narkotikų kontrolės ir narkomanijos prevencijos 2010–2016 metų programos patvirtinimo“ // Žin., 2010, Nr. 132-6720.
13. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo“ // Žin., 2000, Nr. 4-113.
14. Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro įsakymas „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų nedidelio, didelio ir labai didelio kiekio nustatymo rekomendacijų“ // Žin., 2003, Nr. 41-1899.
15. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamento direktoriaus 2011 m. gegužės 10 d. įsakymas Nr. T1-90 „Dėl Tarpžinybinės naujų psichoaktyvų efektą sukeliančių medžiagų rizikos vertinimo komisijos sudarymo ir jos darbo reglamento patvirtinimo“ // Žin., 2011, Nr. 62-2950.
16. Misuse of Drugs Act 1971 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1971/38/contents>>.
17. Opiumwet [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://wetten.overheid.nl/BWBR0001941/geldigheidsdatum_23-08-2012>.
18. 1971 metų Psichotropinių medžiagų konvencija // Žin., 2001, Nr. 50-743 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=35840>
19. Real Decreto 2829/1977, de 6 de octubre, Regulador de las Sustancias y Preparados Medicinales Psicotrópicos así como su Fiscalización y Dispensación [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.ub.edu/legmh/disposici/rd2829.htm>>.
20. 2004 m. spalio 25 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2004/757/TVR, nustatantis būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje // Official Journal L 335, 11/11/2004 P. 0008 – 0011 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32004F0757:LT:HTML>>.
21. Strafgesetzbuch StGBs., 1998-08-15 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html>.

II. Mokslinė doktrina

22. *Christie N.* A Suitable Amount of Crime. London: Routledge, 2004.
23. *Cohen P.* Looking at the UN, smelling a rat. A comment on ‘Sweden’s succesful drug policy: a review of the evidence’ UNODC september 2006 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.cedro-uva.org/lib/cohen.looking.html>>.
24. *Greenwald G.* Drug Decriminalization in Portugal: Lessons for Creating Fair and Successful Drug Policies, Cato Institute, Washington 2009 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.cato.org/sites/cato.org/files/pubs/pdf/greenwald_whitepaper.pdf>.

25. *Gruodytė E.* Narkotikai ir baudžiamoji atsakomybė. Vilnius: VĮ Teisinės informacijos centras, 2004.
26. *Gruodytė E.* Nusikalstamų veikų, susijusių su neteisėtu disponavimu narkotinėmis ir psichotropinėmis medžiagomis, dalyko probleminiai aspektai // *Jurisprudencija*, 2010, t. 4 (122).
27. *Nutt D., King A. L., Saulsbuty W., Blakemore C.* Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential // *The Lancet*, 2007, vol. 369, Issue 9566, p. 1047–1053.
28. *Pečkaitis J. S.* Neteisėtų veiksmų, susijusių su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, baudžiamasis teisinis vertinimas pagal 2000 m. Baudžiamąjį kodeksą // *Jurisprudencija*, 2003, t. 45 (37).
29. *Pocienė A., Dobrynina M., Kalpokas V., Lankauskas M.* Kriminologinė atsakomybės už nusikaltimus, susijusius su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, analizė. Vilnius: Teisės institutas, 2009.

III. Kiti šaltiniai

30. *Costa A. M.* Cannabis... call it anything but 'soft'. The debate over the drug is no longer about liberty. It's about health. *The Independent*, 25 March, 2007 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.independent.co.uk/news/uk/crime/antonio-maria-costa-cannabis-call-it-anything-but-soft-441735.html>>.
31. Dutch coffee shops to ban „strong“ cannabis. Saturday 08 October 2011, RFI [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.english.rfi.fr/europe/20111008-dutch-coffee-shops-ban-strong-cannabis>>.
32. Europos Komisijos ataskaita dėl Pamatinio sprendimo 2004/757/TVR, nustatančio būtiniausias nuostatas dėl nusikalstamų veikų sudėties požymių ir bausmių neteisėtos prekybos narkotikais srityje, įgyvendinimo 2009-12-09 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0669:FIN:LT:PDF>>.
33. European Monitoring Centre for Drugs and Drugs Addiction. Illicit drug use in the EU: legislative approaches. Lisbon, 2005.
34. Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centro metinė ataskaita 2009 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.emcdda.europa.eu/publications/annual-report/2009>>.
35. Narkotikų, tabako ir alkoholio kontrolės departamentas. Metinis pranešimas 2012 m. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.ntakd.lt/files/informacine_medzega/0-NTAKD_medziaga/1-MP/2012_LT.pdf>.
36. New drug guidelines are Europe's most liberal. Czech rules on narcotics possession designed to aid law enforcement. December 23, 2009, *The Prague Post* [interaktyvus].

- Prieiga per internetą: <<http://www.praguepost.com/news/3194-new-drug-guidelines-are-europes-most-liberal.html>>.
37. Nutt D., King A. L., Saulsbury W., Blakemore C. Development of a rational scale to assess the harm of drugs of potential misuse [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.ukcia.org/research/developmentofrationalscale/DevelopmentOfARationalScale.pdf>>.
 38. Narkotikų problema Europoje. Europos narkotikų ir narkomanijos stebėsenos centras. Liuksemburgas: Europos Sąjungos leidinių biuras, 2011.
 39. Oates J. Jacqui Smith ecstatically ignores more scientific advice. 11th February 2009. The Register [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.theregister.co.uk/2009/02/11/ecstasy_upgraded/>.
 40. Oates J. Jacqui Smith un-downgrades cannabis. 7th May 2008. The Register [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.theregister.co.uk/2008/05/07/cannabis_upgraded/>.
 41. Regeringens proposition 2005/6:30. Nationella alkohol- och narkotikahandlingsplaner. Stockholm den 10 november 2005 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.regeringen.se/content/1/c6/05/33/44/c3f9abcd.pdf>>.
 42. Report to the EMCDDA by the Reitox National Focal Point. The Netherlands drug situation 2010. Final version. As approved by the Scientific Committee of the Netherlands National Drug Monitor (NDM) on the 22nd of December 2010.
 43. Svensk bedömning av multilaterala organisationer. FN:s organ mot brott och narkotika, UNODC, 2008 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.regeringen.se/content/1/c6/12/16/26/48e55079.pdf>>.
 44. Table GPS-1. Lifetime prevalence of drug use by age and country, most recent national general population survey available since 2000. Part (ii) All adults (aged 15 - 64) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.emcdda.europa.eu/stats12#display:/stats12/gpstabl1b>>.
 45. Table DRD-5. Mortality due to drug-induced deaths in European countries, in all adults and adults aged 15 to 39 years (total and males). Part (i) Population mortality rates, 2010 or last year with available information [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <<http://www.emcdda.europa.eu/stats12#display:/stats12/drdtab5a>>.
 46. The Economist. How to stop the drug wars. Prohibition has failed; legalisation is the least bad solution. Mar 5th, 2009 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.economist.com/node/13237193?story_id=13237193>.

Mindaugas LANKAUSKAS
Law Institute of Lithuania

DRUG CONTROL POLICY AND LEGAL REGIMES IN EUROPE AND LITHUANIA

Summary

This article analyzes drug control policy and legal regimes in Lithuania and other European countries. In the first chapter, the author analyzes the international legal framework related to drug control and drug control policies in various European countries. At first the article highlights that countries cannot choose their own drug control policies without due consideration of extent obligations under international treaties. UN and EU conventions and protocols on drugs are the most relevant prevailing influencers in this regard.

According to these documents, the distribution and trade of illicit drugs are to be considered as serious offences liable to imprisonment or other forms of deprivation of liberty. On the other hand, possession of illegal drugs for personal use is not considered a serious offence subject to criminal prosecution. This important distinction is clearly reflected in national drug policies throughout the continent. It is stressed, however, that laws alone have only a partial effect on the drug scene of any particular country. It depends more on various socio-demographic factors than on particular legal framework although less strict and more humanistic attitude can be helpful to reduce harm (especially speaking about problematic users).

The second chapter is devoted to the peculiarities of the Lithuanian legal regime. Generally speaking, Lithuania is well situated in the European context. In Lithuanian criminal law, a significant distinction is made between dealers and users as use of a prohibited substance imposes only administrative liability. It is noted, however, that there is overlap between criminal and administrative law as acquisition and possession of a small amount of an illegal drug can be treated as criminal offence as well as administrative violation of law. The author thus recommends the elimination of use-related activities from the Criminal Code as they cannot be considered as serious offences. A separate point concerns the Lithuanian drug classification system which is based on various criteria and lacks clearly indicated scientific grounds. The author recommends that the classification system should rest precisely on strong scientific grounds and that the classification criteria should be clearly prescribed by law.